

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nina Vitez

**Moški in ženske v zaporih: izobraževanje in
usposabljanje**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nina Vitez

Mentorica:izr. prof. dr. Zdenka Šadl

**Moški in ženske v zaporih: izobraževanje in
usposabljanje**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

Zahvaljujem se mentorici prof. dr. Zdenki Šadl za strokovno pomoč in podporo pri pisanju diplomske naloge.

Zahvaliti se želim tudi ge. Nini Novak, višji svetovalki v Zavodu za prestajanje kazni zapora Dob, za opravljen intervju in ge. Mihaeli Štukelj, vodji oddelka za vzgojo v istem zavodu, za omogočanje stikov.

Zahvaljujem se tudi dvema obsojencema iz zavoda Dob, ki sta aktivno vključena v izobraževanje in sta sodelovala pri vprašalniku o izobraževanju obsojencev.

Moški in ženske v zaporih: izobraževanje in usposabljanje

Izobraževanje je temeljna človekova pravica, torej tudi pravica zaprte osebe. Temeljni cilj izobraževanja zaprtih oseb je lažja postpenalna vrnitev v družbo, izboljšanje samopodobe, humanizacija in s tem odvrnitev od kriminalnih dejanj. Motivacija je eden od najpomembnejših faktorjev za uspešno izobraževanje obsojenca ali obsojenke. Empirični del prikazuje vključenost v izobraževalne programe obsojencev in obsojenk v slovenskih zaporih v zavodih in izven zavodov ter statistične podatke, koliko obsojencev je v primerjavi z obsojenkami izobraževanje zaključilo, prekinilo ali nadaljevalo. Kot primer dobre prakse je navedeno izobraževanje obsojencev in obsojenk v skandinavskih državah. Ključna ugotovitev je, da je v slovenskih zavodih za prestajanje zaporne kazni vključenost obsojencev v izobraževanje v primerjavi z vključenostjo obsojenk večja. Razlog za manjšo vključenost obsojenk v izobraževanje je finančne narave. V zavodu za prestajanje zaporne kazni Ig si morajo obsojenke, ki se želijo izobraževati, izobraževanje izven zavoda financirati same. Dob je edini zavod za prestajanje zaporne kazni v Sloveniji, kjer je izobraževanje v večini financirano s strani zavoda, zato se največ obsojencev izobražuje na Dobu. V slovenskih zavodih za prestajanje zaporne kazni bi bilo potrebno vzpostaviti boljše sodelovanje med zavodi in poenotiti sistem financiranja ter s tem omogočiti enake možnosti izobraževanja vsem zaprtim osebam ne glede na spol.

Ključne besede: izobraževanje, obsojenci, obsojenke, zapor, motivacija, financiranje izobraževanja

Women and men in prison: education and vocational training

Education is a basic human right, therefore also the right of an incarcerated person. The basic goals of educating incarcerated persons is to achieve an easier postpenal return of the convict into society, improvement of their self-image, humanization and consequent deterrence against further criminal actions. Motivation is one of the most important factors in achieving a successful education of a male or female convict. The empirical part shows the participation of male and female convicts in educational programmes in Slovenian prisons, either within the penal institution or outside it, and includes the statistical data showing the comparison between how many male convicts and how many female convicts have completed, suspended or resumed their education. Given as an example of good practice is the education of male and female convicts in Scandinavian countries. The main conclusion is that in Slovenian penal institutions the participation rates of male convicts in educational activities are higher if compared to those of female convicts. The reason for lower rates of participation of women in education in Slovenian prisons is of a financial nature. At the penal institution Ig, the female convicts who want to receive an education outside the institution have to finance it themselves. Dob is the only penal institution in Slovenia where education is mainly financed by the institution, that is why the majority of male convicts gets their education there. It would be necessary to develop better cooperation between Slovenian penal institutions and unify the system of financing, thus enabling equal opportunities for education to all incarcerated persons, regardless of gender.

Key words: education, male convicts, female convicts, prison, motivation, financing education

KAZALO

1	UVOD.....	8
2	IZOBRAŽEVANJE V ZAPORIH – MOŠKI IN ŽENSKE	12
2.1	PRIPOROČILO O IZOBRAŽEVANJU V ZAPORIH.....	12
2.2	UTEMELJENOST SREDSTEV ZA IZOBRAŽEVANJE OBSOJENCEV ..	14
2.3	IZOBRAŽEVANJE V ZAPORNIŠKEM OKOLJU.....	14
2.4	NEGATIVNE STRANI ZAPORNIŠKEGA IZOBRAŽEVANJA.....	15
2.5	MOTIVACIJA ZA IZOBRAŽEVANJE V ZAPORIH.....	15
2.6	NAČINI IZOBRAŽEVANJA V ZAPORIH.....	17
2.7	POKLICNO IZOBRAŽEVANJE ZAPORNIKOV	18
2.8	NERAZVITI TALENTI V ZAPORIH.....	18
2.9	SOCIALNO UČENJE	19
2.10	OBVEŠČANJE IN ČUSTVENI ODNOSI.....	19
2.11	PRIMERI DOBRIH PRAKS USPOSABLJANJA ZAPORNIKOV	20
2.12	IZOBRAŽEVANJE ZUNAJ ZAPOROV	20
3	IZOBRAŽEVANJE IN USPOSABLJANJE ODRASLIH OBSOJENCEV IN OBSOJENK V SLOVENSКИH ZAPORIH – LETNO POROČILO 2001–2013	22
3.1	IZOBRAZBENA STRUKTURA OBSOJENCEV	22
3.2	FINANCIRANJE IZOBRAŽEVANJA V LETU 2013.....	25
3.3	OBLIKE IZOBRAŽEVANJA.....	26
3.4	PREKINITEV IZOBRAŽEVANJA.....	28
3.5	USPEHI V LETU 2013	31
3.6	OBLIKE IZOBRAŽEVANJA V ZAVODIH V LETU 2013	36
3.7	OBLIKE IZOBRAŽEVANJA IZVEN ZAVODOV V LETU 2013.....	39
3.8	PRIPRAVA NA ODPUST	42
3.9	ZAPOSLITEV	42
4	IZOBRAŽEVANJE V SKANDINAVSKIH ZAPORIH	44
4.1	IZOBRAŽEVALNA OZADJA ZAPORNIKOV, PREFERENCE IN MOTIVACIJA.....	44
5	PROBLEMI PRI IZOBRAŽEVANJU ZAPRTIH OSEB.....	49
6	SKLEP.....	52
7	LITERATURA	54
	PRILOGE	56
	Priloga A: Intervju z višjo svetovalko go. Nino Novak	56
	Priloga B: Vprašanja za obsojenca, ki je aktivno vključen v izobraževanje	63
	Priloga C: Vprašanja za obsojenca, ki je aktivno vključen v izobraževanje	65

KAZALO TABEL

Tabela 3.1: Izobrazbena struktura odraslih obsojencev in obsojenk v letih 2001–2013	24
Tabela 3.2: Število obsojencev in obsojenk, vključenih v posamezne oblike izobraževanja v letih 2004–2013	27
Tabela 3.3: Število obsojencev in obsojenk, ki so prekinili izobraževanje v letih 2004–2013	30
Tabela 3.4: Število obsojencev in obsojenk, ki so končali izobraževanje v letih 2004–2013	33
Tabela 3.5: Število obsojencev in obsojenk, ki so nadaljevali izobraževanje v letih 2004–2013	35
Tabela 3.6: Število v posamezne oblike izobraževanja vključenih odraslih obsojencev in obsojenk v zavodu v letih 2004–2013	38
Tabela 3.7: Število v posamezne oblike izobraževanja vključenih odraslih obsojencev in obsojenk izven zavoda v letih 2004–2013	40
Tabela 4.1: Izobraževanje v zaporih v skandinavskih državah v %	45
Tabela 4.2: Izobraževanje v zaporih po spolu na Finskem (N) = 2036	47

KAZALO GRAFOV

Graf 3.1: Izobrazbena struktura odraslih obsojencev in obsojenk v letih 2001–2013 v %	25
Graf 3.2: Število obsojencev in obsojenk, vključenih v posamezne oblike izobraževanja v letih 2004–2013 v %.....	28
Graf 3.3: Število obsojencev in obsojenk, ki so prekinili izobraževanje v letih 2004– 2013 v %.....	31
Graf 3.4: Število obsojencev in obsojenk, ki so končali izobraževanje v letih 2004–2013 v %.....	34
Graf 3.5: Število obsojencev in obsojenk, ki so nadaljevali izobraževanje v letih 2004– 2013 v %.....	36
Graf 3.6: Število v posamezne oblike izobraževanja vključenih odraslih obsojencev in obsojenk v zavodu v letih 2004–2013 v %.....	39
Graf 3.7: Število v posamezne oblike izobraževanja vključenih odraslih obsojencev in obsojenk izven zavoda v letih 2004–2013 v %	41
Graf 4.1: Izobraževanje v zaporih v skandinavskih državah v %	46
Graf 4.2: Izobraževanje v zaporih po spolu na Finskem v %.....	47

1 UVOD

Delinkventnost se pojavlja v vseh obdobjih in po vsem svetu in je ni mogoče v popolnosti zatreti. Z ustreznimi ukrepi pa se jo lahko zmanjša in omili. Z naraščanjem gospodarske krize in brezposelnosti narašča tudi delinkventnost.

Večina obsojencev v različnih zaporih po svetu so mlajši odrasli. Večinoma so manj izobraženi, pa tudi funkcionalno nepismeni. Njihova inteligentnost pa je podobna inteligentnosti tistih mladih, ki niso v zaporu. Večinoma so se sposobni in voljni učiti ali pa jih je moč navdušiti za učenje. Kljub temu pa v nekaterih predelih sveta izobraževalnih programov v zaporih ne poznajo ali pa so maloštevilni, neraznoliki in nekakovostni (Cosman 1998, 48).

Poleg izboljšanja gospodarskih, družbenih in kulturnih razmer, ki so večinoma vzrok za povečanje obsega kriminalnih dejanj, je eden najboljših načinov za preobrazbo zapornikov priložnost za nadaljnje izobraževanje (UNESCO v Cosman 1998, 48).

Z nadaljnjim izobraževanjem mislimo na celoto organiziranih izobraževalnih procesov, ne glede na vsebino, stopnjo in uporabljene metode, bodisi da je to izobraževanje formalno ali kakšno drugo. Lahko je nadaljevanje ali nadomestek začetnega izobraževanja v šolah, srednjih šolah ali na univerzi, pa tudi vajenskega izobraževanja, s čimer te osebe, ki jih družba obravnava kot odrasle, razvijejo svoje sposobnosti, obogatijo znanje, izboljšajo strokovno in poklicno usposobljenost. Lahko pa se takšno izobraževanje pokaže tudi v spremembi njihovih stališč in obnašanja. Prizadeva si za njihov popoln osebni razvoj in za možnost njihovega sodelovanja v uravnovešenem in neodvisnem družbenem, ekonomskem in kulturnem razvoju (UNESCO v Cosman 1998, 48).

Združeni narodi so v letih, odkar obstajajo, sprejeli mnogo odličnih standardov in norm na področju preprečevanja kriminala in kriminalnega prava. Med drugim se nanašajo na pravico do izobraževanja. "Vsi zaporniki naj se imajo pravico udeleževati kulturnih dejavnosti in izobraževanja za poln razvoj njihove človeške osebnosti" (Združeni narodi v Cosman 1998, 49).

Vseživljenjsko učenje je protiutež kriminalu. Pomanjkanje izobrazbe igra ključno vlogo v procesu socialne izključenosti, ki velikokrat vodi v delinkventnost. Perspektive v boju proti delinkventnim dejanjem podrobno obravnavajo razmerje med kriminalom in

izobraževanjem z različnih vidikov, ki se opira na različne vrste podatkov (Bynner 2009, 3).

Teorija o povezavi med vseživljenjskim učenjem in kriminalom se je razvijala daljše časovno obdobje. Vseživljenjsko učenje naj bi bilo del rehabilitacije zapornikov, ki zmanjša verjetnost ponovnega kaznivega dejanja. Perspektiva vseživljenjskega učenja vpliva na osebnostni razvoj, ki ne temelji le na perspektivi zaposljivosti, ampak ima bolj celosten pristop v smislu boljše razgledanosti in izobraženosti. V preteklosti je bilo izobraževanje v zaporih osredotočeno predvsem na učenje za zaposljivost ali z drugimi besedami učenje osnovnih veščin (Bynner 2009, 4–5).

Rezultati raziskave o učinkovitosti izobraževalnih intervencij kažejo na zmanjšanje ponovitve kaznivih dejanj. Raziskave kažejo, da se storilci zatekajo v kazniva dejanja zaradi pomanjkljive izobraženosti, brezposelnosti, nestalne nastanitve, slabega duševnega zdravja in zapadanja v droge in alkohol (Bynner 2009, 12–13).

Amartya Sen (Bynner 2009, 17) ugotavlja, da je socialna izključenost eden glavnih razlogov, ki mladega človeka privede do delinkventnih dejanj – slabo pridobivanje osnovnih znanj in spretnosti, slab izobrazbeni uspeh v osnovni in srednji šoli, zgodnja opustitev šolanja in usposabljanja, težave pri vstopu na trg dela, predvsem na delovna mesta brez usposabljanja, priložnostno delo, brezposelnost, najstniška nosečnost, težave s policijo in posledično še kazenske obsodbe, zlorabe alkohola in drog, razpad družine, slabo telesno in duševno zdravje ... Pri socialni izključenosti igra država implicitno in eksplicitno vlogo. Odstranjovati mora ovire in težak dostop socialno šibkih otrok do izobraževanja, izboljšati slabe stanovanjske razmere, skrbeti za učinkovitejše delovanje služb socialnega skrbstva, omogočiti učinkovitejše delovanje državnih institucij, pomagati pri izobraževanju družinam z nižjim socialnim statusom ... (Bynner 2009, 17–18).

Prioriteta strategije izobraževanja v zaporih je motivacija obsojenca. Zaporniku je potrebno predstaviti učni načrt in opredeliti obseg učenja ter zagotavljati, da je učenje pomembno, kar je pogoj za dvig motivacije. Prav tako se z izobraževanjem izboljšajo možnosti za zaposlitev. Učni dosežki ali uspeh so ključ do boljšega občutka glede lastne učinkovitosti, ki človeka motivira za nadaljnje učenje. Nadzorovano učno okolje in priložnost za učenje sta najboljša pot za odpravo preteklih napak in preprečujeta ponovitev le-teh. Izobraževanje odraslih v zaporu je lahko odskočna deska, ki ponuja vse možnosti in dostop

za nadaljevanje izobraževanja in vseživljenjskega učenja zunaj zapora (Bynner 2009, 19–21).

V svoji diplomski nalogi bom raziskala in primerjala izobraževanje in usposabljanje odraslih obsojencev in obsojenk v slovenskih zaporih. Osnovi cilj diplomske naloge je ugotoviti, ali je večja vključenost v izobraževanje odvisna od spola.

V prvem, teoretičnem delu naloge bom povzela priporočilo o izobraževanju v zaporih, ki ga je sprejel odbor ministrov v Svetu Evrope 13. oktobra 1989 v Strasbourgu. Predstavila bom utemeljenost finančnih sredstev za izobraževanje, smiselnost izobraževanja v zaporniškem okolju, katere so negativne strani zaporniškega izobraževanja, kako motivirati zaprto osebo za izobraževanje, kakšni so načini izobraževanja v zaporih; opisala bom tudi pomembnost poklicnega izobraževanja zapornikov in postpenalno vključitev na trg delovne sile. Nato bom predstavila še pozitivne učinke izobraževanja, pomembnost socialnega učenja ter obveščanja obsojencev, primere dobrih praks usposabljanja zapornikov ter opisala pomen izobraževanja zunaj zaporov.

V drugem, empiričnem delu diplomske naloge bom raziskala izobraževanje v slovenskih zaporih in primerjala izobraževanje po spolu med letoma 2001 in 2013. Zanimala me bo izobrazbena struktura obsojencev glede na spol, število obsojencev oz. obsojenk, vključenih v izobraževanje, koliko jih je izobraževanje prekinilo, zaključilo ali nadaljevalo ter vključenost odraslih obsojencev in obsojenk v izobraževanje v zavodu in izven zavoda. Podatke sem pridobila iz letnih poročil in jih bom grafično predstavila in analizirala. Predstavila bom tudi uspeh obsojencev pri izobraževanju ter financiranje izobraževanja. V nadaljevanju bom kot primer dobre prakse izobraževanja obsojencev predstavila skandinavske države. V zavodu za prestajanje zaporne kazni Dob sem opravila intervju o izobraževanju zaprtih oseb z višjo svetovalko. Pri izpolnjevanju vprašalnika o izobraževanju, ki so mi ga posredovali zaposleni v zavodu Dob, sta sodelovala dva obsojenca, ki sta aktivno vključena v izobraževanje. Kot problem v slovenskih zaporih bom izpostavila odvisnost vključenosti v izobraževanje od spola in ugotovila glavni razlog morebitne večje vključenosti enega ali drugega spola v izobraževanje.

Glavno raziskovalno vprašanje, ki sem si ga postavila v svoji nalogi, se nanaša na spol in se glasi: Kakšna je vključenost v izobraževanje v slovenskih zavodih za prestajanje zaporne kazni glede na spol? Na podlagi glavnega raziskovalnega vprašanja sem

oblikovala hipotezo, da je v slovenskih zavodih za prestajanje zaporne kazni večja vključenost obsojenk v izobraževanje v primerjavi z obsojenci.

Pri doseganju cilja naloge oz. iskanju odgovora na raziskovalno vprašanje sem uporabila ustrezne statistične podatke iz letnih poročil, ki sem jih tudi analizirala. Tako pridobljene podatke sem dopolnila s kvalitativnimi podatki, ki sem jih zbrala s pomočjo intervjuja z višjo svetovalko v Zavodu za prestajanje kazni zapora Dob.

2 IZOBRAŽEVANJE V ZAPORIH – MOŠKI IN ŽENSKE

Velik problem zaprtih oseb je njihova neizobraženost oz. pomanjkanje izobrazbe. Potrebno je bilo sprejeti in zapisati določene standarde in navodila, ki se nanašajo na pravico zaprtih oseb do izobraževanja. Priporočilom o izobraževanju v zaporih bi morali slediti v vseh zavodih za prestajanje zaporne kazni ter omogočiti obsojencem ustrezno izobraževanje.

2.1 PRIPOROČILO O IZOBRAŽEVANJU V ZAPORIH

Odbor ministrov v Svetu Evrope je 13. oktobra 1989 v Strasbourgu sprejel in pojasnil priporočila državam članicam o izobraževanju v zaporih ob upoštevanju pravice do izobraževanja kot temeljne človekove pravice in o pomembnosti izobraževanja za razvoj posameznika in družbe. Veliko število obsojencev ima neuspešne izobraževalne izkušnje, zato je izobraževanje le-teh nujno. Izobraževanje v zaporih je pomembno zaradi humanizacije zaporov in izboljšanja razmer v njih ter pripomore k lažji vrnitvi obsojencev v družbo. Odbor ministrov vladam držav članic priporoča uporabo politike o izobraževanju zapornikov in naslednje poudarke:

1. Izobraževanje mora biti omogočeno vsem obsojencem.
2. Izobraževanje za obsojence mora biti organizirano tako kot je organizirano za podobne starostne skupine v družbi izven kazenskih institucij.
3. Cilj izobraževanja v zaporih je osebni razvoj.
4. Vsi zaposleni v kazenskih ustanovah morajo vzpodbujati obsojence k izobraževanju.
5. Med prestajanjem zaporne kazni mora imeti izobraževanje enak status kot delo.
6. Obsojence je potrebno vzpodbujati k aktivni vključitvi v različne oblike izobraževanja.
7. V zaporih se morajo uporabljati ustrezne oblike izobraževanja odraslih.
8. Obsojencem, ki imajo težave z učenjem, branjem in pisanjem, je potrebno nuditi posebno pozornost.
9. Naloga poklicnega izobraževanja je usposabljanje obsojencev in poznavanje razmer na trgu delovne sile.
10. Dobro opremljene knjižnice morajo biti dostopne vsem obsojencem.

11. Šport in telesna vzgoja morata biti pomembni aktivnosti za obsojence.
12. Ustvarjalne in kulturne dejavnosti imajo prav tako velik pomen, ker pripomorejo k razvoju obsojencev in jim omogočajo samopotrditve.
13. Socialno učenje mora vsebovati praktične komponente, ki obsojencem olajšajo vrnitev v družbo po prestani kazni in so jim v pomoč pri vsakdanjem življenju.
14. Obsojencem je potrebno omogočiti vključevanje v izobraževanje izven kazenskih ustanov.
15. Pri izobraževanju, organiziranem v zaporu, je potrebno sodelovanje zunanjih ustanov.
16. Vzpodbujati je potrebno nadaljnje izobraževanje obsojencev po odpustu iz zapora.
17. Za zagotovitev izobraževanja obsojencev morajo biti na voljo sredstva, oprema in osebje (Odbor ministrov Sveta Evrope 1990, 3–5).

Slovenski zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1UPB1) sledi priporočilom Sveta Evrope, in sicer:

- 1. Zavodi morajo skrbeti za izobraževanje in poklicno usposabljanje obsojencev.*
- 2. Izobraževanje obsojencev v zavodu se izvaja v skladu s predpisi s področja vzgoje in izobraževanja. Izobraževanje se lahko organizira v zavodu ali tudi zunaj njega v sodelovanju z vzgojno-izobraževalnimi organizacijami in izobraževalnimi zavodi.*
- 3. Pri izbiri izobraževalnega programa in obsojenčevega poklica je treba upoštevati njegove zmožnosti in nagnjenja, možnosti zavoda in druge okoliščine.*
- 4. Izobraževalni program lahko obsojenci izpolnijo v krajšem času, kot to določajo predmetnik in predpisi o trajanju šolanja, vendar je treba zagotoviti tako raven znanja, kot jo zahteva izobraževalni program rednega šolanja.*
- 5. Posameznim obsojencem se lahko na njihove stroške v skladu z njihovim programom individualnega tretmaja omogoči izobraževanje tudi v drugih vzgojno-izobraževalnih organizacijah (Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij 2006, 102. čl.).*

2.2 UTEMELJENOST SREDSTEV ZA IZOBRAŽEVANJE OBSOJENCEV

Odbor meni, da je nujno potrebno zagotoviti finančna sredstva za izobraževanje obsojencev, tako kot ostali populaciji, ki se izobražuje v širši družbeni skupnosti. Zapor je neugodna situacija in negativno vpliva na zaprto osebo, izobraževanje pa zmanjšuje negativne učinke zapora. V preteklosti je imelo veliko število zaprtih oseb omejene možnosti in negativne izkušnje z izobraževanjem, zato jim je potrebno nuditi podporo in jih spodbujati k izobraževanju. Izobraževanje pripomore k rehabilitaciji, saj zaprto osebo odvrne od delinkventnih dejanj. Ob vseh teh dejavnikih in primerjavah so stroški izobraževanja v zaporu relativno nizki. Seveda pa vsi obsojenci niso v enakem položaju. V zadnjih časih v številnih državah število dobro izobraženih zaprtih ljudi narašča, predvsem zaradi gospodarskega kriminala oz. tako imenovanega kriminala belih ovratnikov. Čeprav je potrebno dati prednost pri izobraževanju predvsem neizobraženim, pa lahko dodatno izobraževanje ponudi nekaj dobrega vsem obsojencem, saj se v zadnjem času uveljavlja izobraževanje in učenje v vseh življenjskih obdobjih (Odbor ministrov Sveta Evrope 1990, 9–10).

2.3 IZOBRAŽEVANJE V ZAPORNIŠKEM OKOLJU

Izobraževanje v zaporih mora imeti enako vrednost kot katerokoli drugo izobraževanje v družbi. Odvzem svobode povzroča pri zaprti osebi stisko in nelagodje, izobraževanje pa negativna čustva zmanjša in omili. Institucionalizacija in izguba socialne vloge upravičujeta sredstva za izobraževanje v zaporih. Izobraževanje v kazenskih institucijah pripomore k socializaciji. Obenem pa moramo spoštovati svobodno izbiro in nedotakljivost tistega, ki se izobražuje. Udeležence lahko vzpodbudi k novim možnostim ter k odvritvi od delinkventnih dejanj. Izobraževanje znotraj zaporov mora biti primerljivo z izobraževanjem zunaj zaporov, saj le tako pozitivno vpliva na obsojenca. Ko obsojenec uvidi, da je izobraževanje na kakovostnem nivoju, spozna, da je to zanj priložnost za prihodnost (Odbor ministrov Sveta Evrope 1990, 13–15). Izobraževanje pri zaprtih osebah pozitivno vpliva na samopodobo, zaprte osebe pa lažje razvijejo fizične in psihične sposobnosti. Posledice kakovostnega izobraževanja pri zaprtih osebah se kažejo v pozitivnih lastnostih in povezovanju z zunanjim svetom. Izobraževanje pripomore, da

postane kazenska institucija za zapornike lažje sprejemljiva in zmanjšuje njene negativne učinke (Odbor ministrov Sveta Evrope 1990, 16–17).

2.4 NEGATIVNE STRANI ZAPORNIŠKEGA IZOBRAŽEVANJA

Ovire za izobraževanje v zaporu predstavljajo osebni dejavniki, kot sta na primer zloraba substanc in težave s samozavestjo. Tako imenovani osebni dejavniki izhajajo pogosto iz predzaporniških razmer (Hodkinson in James v Hughes 2012, 44).

Problemi pri izobraževanju obsojencev pa so tudi institucionalne narave, npr. omejeni učni načrti, težave pri dostopu do učenja na daljavo in slabše plačilo v primerjavi z delom v zaporu (Hughes 2012, 43).

V mnogih zaporih je izobraževanje drugorazrednega pomena. Odbor meni, da mora imeti enak status kot delo oz. je potrebno vzpodbujati obsojence, da izberejo izobraževanje namesto dela. Obsojenci morajo biti enako plačani v primeru izobraževanja ali dela. Priporočljivo je, da se izobraževanje in delo dopolnjujeta, saj vsaka dejavnost na svoj način pripomore k razvoju in uspehu zaprte osebe (Odbor ministrov Sveta Evrope 1990, 17).

Na odnos do izobraževanja s strani obsojencev ima velik vpliv tudi pozitiven ali negativen odnos drugih. To pomeni medsebojni odnos med zaporniki in odnos z zaposlenimi v zaporu, kar ima še kako pomembno vlogo pri motivaciji v zvezi z izobraževanjem (Hughes 2012, 67).

Na izobraževanje obsojencev vplivajo tudi zaporniški režim in predpisi ter zaporniška "klima" (Sparks et al., Genders and Player, Crewe v Hughes 2012, 67).

2.5 MOTIVACIJA ZA IZOBRAŽEVANJE V ZAPORIH

Zaporniki so za pedagoge poseben izziv. Potrebno jih je motivirati in vzpodbuditi k izobraževanju. Potrebno jim je vzbuditi zavest, da začnejo verjeti vase in v svoje sposobnosti. Veliko število obsojencev ima zelo malo delovnih, poklicnih ali izobraževalnih izkušenj. Številni imajo težave pri branju in pisanju. Posledično je njihova samopodoba nizka, sposobnosti za sodelovanje pa so majhne. Pomembno je, da so programi izobraževanja prilagojeni potrebam posameznika (Odbor ministrov Sveta Evrope 1990, 20). Kvalifikacija v kazenski instituciji mora biti enakovredna kvalifikaciji

pridobljeni izven zapora. Tovrstna kvalifikacija je pomembna pri zaposlitvi po prestani kazni (Odbor ministrov Sveta Evrope 1990, 22).

Veliko obsojencev ima s šolanjem negativne izkušnje že pred prihodom v zapor. Številni obsojenci so šolo opustili zaradi pogostega izostajanja, nezainteresiranosti za učenje, zaradi pogoste zlorabe alkohola in drog, nekateri niso sprejeli avtoritete ipd., obenem pa niso imeli podpore in vzpodbude. Tovrstne obsojence je potrebno vzpodbuditi, da se vrnejo v izobraževanje, in jim nuditi podporo pri njihovi ponovni vključitvi (Hughes 2012, 20–21). Izobraževanje spremeni življenje v zaporu v konstruktivno in dinamično okolje. Prav tako prepreči občutek nesmisla in pasivnosti, ki ga obsojenci pogosto doživljajo v zaporu, izboljša samopodobo, ponudi nove interese in vzpodbudi k doseganju novih ciljev (Hughes 2012, 40).

Po mnenju sogovornice ge. Novak¹ na motiviranost vpliva več dejavnikov. Nekateri obsojenci so že sami visoko motivirani, saj so brez poklica in v izobraževanju vidijo priložnost, da bi kasneje, po prestani kazni, lažje našli delo in se s tem lažje integrirali v družbo. Na zavodu Dob imajo kuharsko šolo, tako da so nekateri obsojenci motivirani za delo v kuhinji in jim to predstavlja motivacijo. V tem zavodu ima izobraževanje enak status kot delo. Tisti, ki redno hodijo na izobraževanje, si pridobijo tudi nekatere interne ugodnosti – daljši obisk, obisk prek noči, dopust ipd. Motivi so torej različni. Nekateri se izobražujejo zaradi internih ugodnosti, drugi pa gledajo na izobraževanje širše, saj si želijo dokončati izobraževanje, pridobiti poklic, poleg tega si zapolnijo prosti čas, pa tudi stroški izobraževanja so minimalni in gledajo na to kot na priložnost. V zavodu Dob vzpodbujajo izobraževanje obsojencev in jih motivirajo. Izobraževanje je pomembno za princip normalizacije, da se pri zaprti osebi prepreči institucionalizacija. Pomembno je tudi za princip pravičnosti in je rehabilitacijske narave, saj gre za graditev osebnosti, osebno rast, razvoj, izboljšanje samopodobe. Z vsem tem motivirajo obsojence ter jim pokažejo in odprejo druge možnosti, da bodo tudi kasneje, ko se bodo vključevali v družbo, imeli več zaposlitvenih možnosti, hkrati pa ne bodo zavili na stara pota.

¹ Z go. Nino Novak sem opravila intervju na Dobu glede izobraževanja obsojencev. Njene ugotovitve in stališča bom obširneje predstavila v empiričnem delu.

2.6 NAČINI IZOBRAŽEVANJA V ZAPORIH

Izobraževanje v zaporih je potrebno prilagoditi posamezniku. Zaradi visoke fluktuacije premestitev, odpustov in prestajanja krajših kazni, so za večino obsojencev primernejše krajše oblike izobraževanja. Pomembna oblika izobraževanja v zaporih je tudi metoda učenja na daljavo. Študent se izobražuje s pomočjo študijskega gradiva ter audio in video kaset. Pri tovrstnem načinu izobraževanja se od študenta pričakuje samostojnost z določenim predznanjem. Učenje na daljavo je najprimernejše za univerzitetni študij in za manjše število zaprtih oseb. Pri izobraževanju je primerna tudi uporaba računalnikov, še zlasti pri opismenjevanju zapornikov. Predlagatelji izobraževanja v kazenskih institucijah priporočajo kombinacijo dela in učenja, še posebno za marginalne mlade ljudi, ki imajo zelo slabe izobraževalne izkušnje iz preteklosti. Projekt delo in učenje je pozitivna danska izkušnja v zadnjih nekaj letih. Danci želijo v ta projekt vključiti četrtno vseh zaprtih oseb (Odbor ministrov Sveta Evrope 1990, 26–28).

Posebno pozornost v evropskih zaporih je potrebno nameniti nepismenim obsojencem ter tistim, ki imajo težave pri branju in pisanju. Število nepismenih obsojencev v Evropi je višje v primerjavi z ostalo družbo. Nepismeni obsojenci so ranljiva skupina z nizko samopodobo in majhnimi možnostmi za kasnejšo zaposlitev, zato morajo zaposleni v evropskih zaporih z njimi ravnati obzirno in jih vzpodbujati k učenju (Odbor ministrov Sveta Evrope 1990, 31–32).

Seveda pa položaj vseh zaprtih oseb ni enak. Zaradi kaznivih dejanj, povezanih z gospodarskim kriminalom, v zadnjem času v številnih državah narašča število izobraženih obsojencev. Prednost pri izobraževanju morajo imeti predvsem slabše izobraženi obsojenci, sicer pa je izobraževanje pomembno in koristno za vse sloje obsojencev. Izobraževanje v zaporih ima moč odpravljanja negativnih učinkov zapora. Koncept stalnega izobraževanja izhaja iz dejstva, da smo se ljudje sposobni učiti skozi celotno življenjsko obdobje (Odbor ministrov Sveta Evrope 1990, 10).

2.7 POKLICNO IZOBRAŽEVANJE ZAPORNIKOV

V nekaterih kazenskih institucijah se delo in izobraževanje izmenjujeta ter hkrati dopolnjujeta. Ne glede na organizacijo, je pri poklicnem izobraževanju potrebno uravnotežiti produktivnost in učenje z delom. Pri poklicnem izobraževanju si zaprta oseba razvija in pridobiva delovne izkušnje. Poklicno izobraževanje mora slediti politiki in povpraševanju na trgu dela. Pomembno je, da je poklicno izobraževanje v kazenskih ustanovah kvalitetno zaradi dejstva, ker bodo po prestani kazni na trgu dela nekdanje zaprte osebe. Sodelovanje zaporov in zunanjih poklicnih šol je pomembno zaradi nadaljevanja izobraževanja zaprtih oseb po prestani kazni. Poleg dobre poklicne usposobljenosti in znanja, je potreben razvoj obsojencev tudi na ostalih življenjskih področjih. Pomembno vlogo pa ima prav tako splošno izobraževanje, saj se z njim lažje prilagajamo potrebam trga delovne sile. Zaradi svetovne gospodarske krize je tudi v evropskih državah veliko število nezaposlenih, zato je verjetnost zaposlitve obsojencev po prestani kazni manjša. Zaradi težje zaposlitve bivših obsojencev je potrebno specializirana in ozko usmerjena izobraževanja nadomestiti s splošnim in širšim izobraževanjem (Odbor ministrov Sveta Evrope 1990, 34–35).

2.8 NERAZVITI TALENTI V ZAPORIH

Vzgojno-izobraževalni delavci v kazenskih institucijah morajo prepoznati sposobnosti in ustvarjalnost zaprte osebe. Njihova naloga je, da skupaj z obsojencem prepoznajo in razvijejo njegove neodkrite in nerazvite sposobnosti. Številni obsojenci imajo zaradi slabih izobraževalnih izkušenj iz preteklosti pomanjkanje predznanja. Po drugi strani pa so svojo ustvarjalnost in energijo izrazili v delinkventnem delovanju. Jimmy Boyle, bivši škotski zločinec, opisuje, kako je v zaporu odkril svoj kiparski talent (Odbor ministrov Sveta Evrope 1990, 43–44):

Vso svojo energijo sem začel usmerjati v ta novi način izražanja, prevzela so me globoka čustva, ko sem dokončal kip. Edina stvar, ki bi jo lahko primerjal s tem, je, ko sem v preteklosti dobil bitko oziroma če sem na neki način premagal sistem. Razlika je bila v tem, da sem pri kiparjenju svojo agresivnost izrazil na popolnoma družbeno sprejemljiv način. Bil sem ustvarjalen in pri delu sem z bolečino, jezo, obupom, sovraštvom, ljubeznijo in bojaznijo izražal svojo dušo. To je zame kot

človeka zelo pomembno, saj mi je omogočilo občutiti ta zelo globoka čustva, vendar jih usmeriti drugam – v kiparjenje (Boyle v Odboru ministrov Sveta Evrope 1990, 44).

Jimmy Boyle je poseben primer kriminalca s hudo kriminalno preteklostjo in kasnejšo umetniško ustvarjalnostjo. Čeprav ne moremo pričakovati, da so takšni primeri pogosti, bo vsaka neodkrita sposobnost in ustvarjalnost obsojenca enako pomembna. Ustvarjalnost in umetniška dejavnost veliko doprineseta k emocionalnem napredku zaprte osebe (Odbor ministrov Sveta Evrope 1990, 44).

2.9 SOCIALNO UČENJE

Socialno učenje je vsebinsko med najpomembnejšimi. Strategija socialnega učenja se nanaša na vzgojo in izobraževanje ljudi v njihovem družbenem in socialnem življenju. To se nanaša predvsem na socialno izključene in neizobražene, kot so bile številne obsojene osebe preden so storile kaznivo dejanje. Izločitev zaprte osebe iz družbe še poveča stanje alieniranosti. V področje vzgoje in izobraževanja mora biti vključeno tudi socialno učenje, kar pripomore k razvoju celotne osebnosti in doprinese k uspešnejšemu življenju v družbi nasploh. Socialno učenje uči zaprto osebo kakovostno nadzorovati lastno življenje. Pri marginalnih osebah je potrebno onemogočiti negativen vpliv, saj so imeli številni obsojenci pred prihodom v zapor težave z alkoholom, mamili in šibke socialne veščine (Odbor ministrov Sveta Evrope 1990, 47).

2.10 OBVEŠČANJE IN ČUSTVENI ODNOSI

Možnost pridobivanja vseh potrebnih informacij za ponovno vključevanje v življenje po prestani kazni, je za obsojence zelo pomembno. Pomembne informacije za lažje vključevanje v družbo po prestani kazni so podatki o zaposljivosti, stanovanjskih razmerah, zdravstvu, sociali, izobraževanju itd. Vse te informacije morajo biti zaprti osebi dosegljive v knjižnicah. Čeprav so obsojencem nekatere informacije omogočene, pa kljub temu potrebujejo emocionalno razvitost za izražanje svojega pogleda na družbeno življenje. Kljub dejstvu, da si obsojena oseba želi priti v stik z zunanjim svetom, zaznava strah pred ponovno vrnitvijo v normalno življenje. Strah in skrb sta povezana z iskanjem zaposlitve in stanovanja, s ponovno integracijo v družbo itd. (Odbor ministrov Sveta Evrope 1990, 48).

2.11 PRIMERI DOBRIH PRAKS USPOSABLJANJA ZAPORNIKOV

Primer dobre prakse izobraževanja in usposabljanja v zaporu na Norveškem je tečaj gospodinjstva za zaprte osebe. Podobne aktivnosti se vršijo tudi v drugih kazenskih ustanovah. Norvežani v tečaje integrirajo osebe brez stalnega bivališča, finančnih sredstev za preživljanje in osebe z neurejenimi socialnimi razmerami. Tečaj je namenjen pridobivanju veščin o prehranjevanju, higieni, ravnanju z denarjem, socialnem življenju in premagovanju vsakdanjih življenjskih ovir. Zaprtim osebam nudi praktično in teoretično znanje za lažjo vključitev v družbo po prestani kazni (Odbor ministrov Sveta Evrope 1990, 48).

Obsojence s krajšo zaporno kaznijo se obravnava na drugačen način. Tovrstni zaporniki morajo ohranjati stike izven zapora. Primer dobre prakse je program za mlade obsojence v Rochestru v Angliji. Program vsebuje različne vidike življenja mladine: socialne situacije, delo in brezposelnost, spretnosti in veščine gospodinjstva, avtoriteta, nastanitev po prestani kazni in znanje (Odbor ministrov Sveta Evrope 1990, 49).

Ga. Novak ugotavlja, da v Sloveniji ni takšnega sistema, v katerem bi imeli stike z obsojenci po prestani kazni. Glede tega je primer dobre prakse Nemčija, saj tu deluje sistem, v katerem tudi po prestani kazni ohranjajo stike z obsojenci.

2.12 IZOBRAŽEVANJE ZUNAJ ZAPOROV

Izobraževanje zapornikov mora biti prav tako kakovostno, kot je izobraževanje odrasle populacije izven kazenskih institucij. Iz tega sledi, da mora imeti čim več obsojencev dostop do izobraževalnih programov zunaj zaporov. Primer dobre prakse je Skandinavija. Ko izobraževanja zunaj zaporov ni mogoče omogočiti, morajo izobraževalni programi v zaporu potekati v tesni povezavi z izobraževanjem izven zaporov. Zaporniški režimi v državah se med seboj razlikujejo in nudijo različne opcije izobraževanja zaprtih oseb v zunanjih izobraževalnih institucijah. Izobraževanje v zunanjih izobraževalnih institucijah je najboljša možnost izobraževanja zaprte osebe. Raziskave na Danskem ter v nekaterih drugih skandinavskih državah prikazujejo, da se obsojenci, ki so se izobraževali izven zapora, redkeje vrnejo k delinkventnim dejanjem. Pomemben faktor pri izobraževanju izven zapora je destigmatizacija zaprte osebe. Izobraževanje izven zapora zaprti osebi izboljšuje njegovo samopodobo. Tako lahko

izobraževanje zunaj zaporov zaprti osebi v največji meri omogoča osebni razvoj in rehabilitira duševno stanje (Odbor ministrov Sveta Evrope 1990, 51).

Prav tako zunajzaporniško izobraževanje pomeni boljšo priložnost za nekatere obsojence, da nadaljujejo izobraževanje po odpustu (Odbor ministrov Sveta Evrope 1990, 53).

3 IZOBRAŽEVANJE IN USPOSABLJANJE ODRASLIH OBSOJENCEV IN OBSOJENK V SLOVENSКИH ZAPORIH – LETNO POROČILO 2001–2013

Zvišanje nivoja temeljnega znanja in usposobljenosti zaprtih oseb je pomemben faktor terciarne preventive. Zato morajo strokovni delavci nameniti zaprtim osebam posebno pozornost in jih vzpodbujati k vključevanju v izobraževalne programe (Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij 2005, 39).

3.1 IZOBRAZBENA STRUKTURA OBSOJENCEV

Ga. Nina Novak trdi, da so obsojenci z višjo stopnjo izobrazbe bolj motivirani za izobraževanje in usposabljanje kot tisti z nižjo stopnjo ali brez. Najtežje je motivirati tiste, ki so brez izobrazbe, torej tiste, ki nimajo končanega nobenega razreda osnovne šole (OŠ) ali pa so nepismeni. V zavodu Dob velikokrat uporabljajo strategijo "palica – korenček", to pomeni, da ima obsojenec v primeru šolanja tudi nekatere koristi. Tisti, ki imajo VI. oz. VII. stopnjo izobrazbe, velikokrat opravljajo prekvalifikacijo za IV. ali V. stopnjo izobrazbe in si tako tudi zapolnijo čas v zaporu. Statistično je največ obsojencev, ki opravijo prekvalifikacijo in imajo nedokončano oz. dokončano srednjo šolo. Veliko pa je tudi obsojencev, ki so brez poklica oz. imajo dokončano le OŠ.

V zadnjem času pa se beleži trend naraščanja zaprtih oseb z visoko stopnjo izobrazbe, kar lahko povežemo z naraščanjem gospodarskega kriminala.

Ga. Novak objasni, da se obsojene osebe, ki imajo univerzitetno ali višjo stopnjo izobrazbe, praviloma ne vključujejo v izobraževanje. Se pa najde kakšen posameznik, ki ga zanima npr. kuhanje. Primarni cilj, tudi po zakonu, je, da se obsojencu omogoči pridobitev osnovnošolske izobrazbe. V skladu z zmožnostmi zavoda morajo stremeti k temu, da so obsojenci pismeni (znanje pisanja in branja), kar je zapisano tudi v priporočilih, da imajo končano OŠ ter da si pridobijo poklic. Višja izobrazba (višja šola in visoka šola oz. fakulteta) ni primarni cilj, jih pa vzpodbujajo k nadaljnjemu izobraževanju. Primarni cilj je torej OŠ in srednja šola, za tiste, ki še nimajo poklica.

"Obsojencu je treba v skladu z zmožnostmi zavoda in njegovimi lastnimi sposobnostmi in interesi omogočiti, da med prestajanjem kazni pridobi znanje, zlasti pa da dokonča

osnovnošolsko obveznost in si pridobi poklic" (Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij 2006, 16. čl.).

Moški: Iz tabele 3.1 in grafa 3.1 je razvidno, da je izobrazbena struktura obsojencev ob vstopu v zavod za prestajanje zaporne kazni, od leta 2001 do leta 2013, v večini srednja poklicna oz. OŠ. Nepismenih obsojencev je v celotnem obdobju približno konstantno število in procentualno nizko. V porastu pa je število obsojencev z višjo in visoko šolo oz. fakulteto.

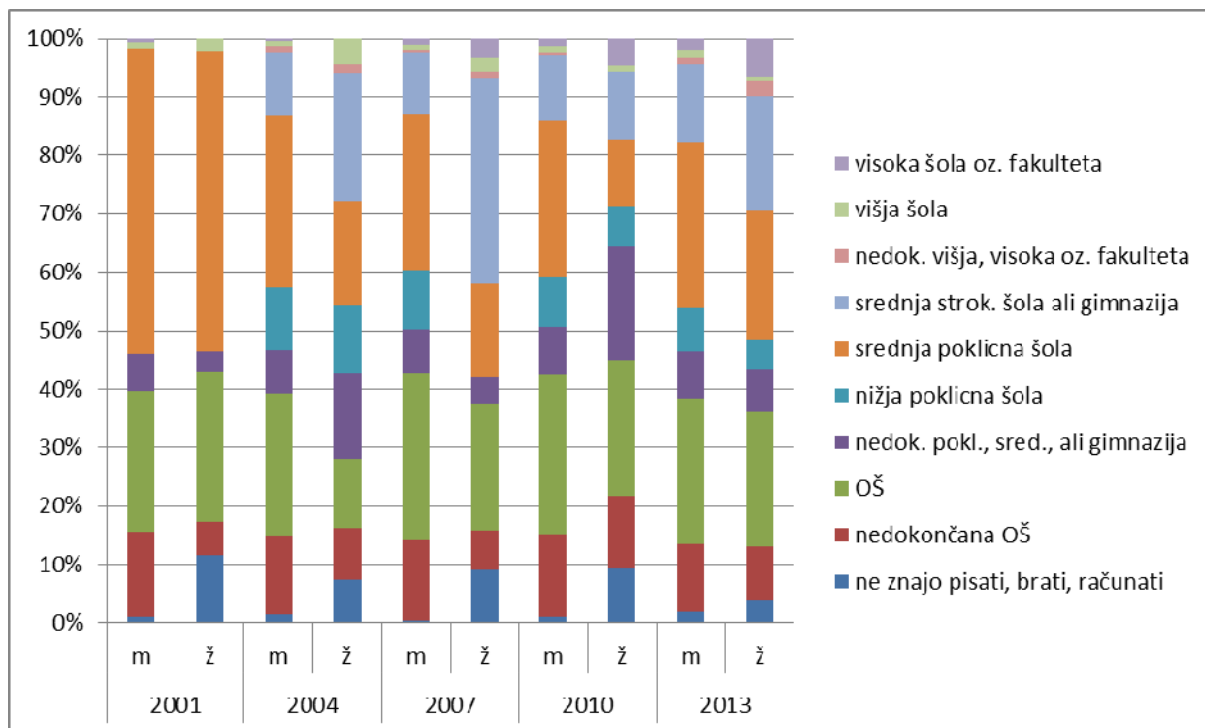
Ženske: Pri obsojenkah je iz tabele 3.1 in grafa 3.1 razvidno, da je njihova izobrazbena struktura v začetku obdobja od leta 2001 do leta 2013 večinoma srednja strokovna šola ali gimnazija, v zadnjih letih pa prevladuje osnovnošolska izobrazba. Nepismenih obsojenk je v celotnem obdobju približno konstanto število in procentualno višje kot pri obsojencih. V porastu pa je število obsojenk z visoko šolo oz. fakulteto.

Tabela 3.1: Izobrazbena struktura odraslih obsojencev in obsojenk v letih 2001–2013

Šolska izobrazba	2001		2004		2007		2010		2013	
	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž
ne znajo pisati, brati, računati	19	10	24	5	8	8	21	8	41	5
nedokončana OŠ	241	5	210	6	246	6	280	11	248	11
OŠ	401	22	390	8	507	19	539	20	539	28
nedok. pokl., sred. ali gimnazija	106	3	117	10	133	4	167	17	172	9
nižja poklicna šola			171	8	180	0	164	6	164	6
srednja poklicna šola	867	44	465	12	475	14	533	10	611	27
srednja strok. šola ali gimnazija			169	15	189	31	221	10	287	24
nedok. višja, visoka oz fakulteta			19	1	7	1	10	0	19	3
višja šola	23	2	15	3	20	2	24	1	30	1
visoka šola oz. fakulte	11	0	6	0	18	3	26	4	43	8
SKUPAJ	1706	86	1586	68	1783	88	1985	87	2154	122

Vir: Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2002, 38); Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2005, 39); Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2008, 40); Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2011, 40); Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2014, 42).

Graf 3.1: Izobrazbena struktura odraslih obsojencev in obsojenk v letih 2001–2013 v %

3.2 FINANCIRANJE IZOBRAŽEVANJA V LETU 2013

Približno 80 % obsojencev, ki so se izobraževali v letu 2013, je imelo izobraževalne programe plačane bodisi iz državnega proračuna ali sredstev ESS. Tako je bilo brezplačno izobraževanje omogočeno tistim, ki so se vključili v osnovnošolsko izobraževanje, v programe rednega izobraževanja ter v programe srednjega poklicnega izobraževanja na Dobo. Petina obsojencev je izobraževanje plačala sama oz. so jim ga plačali svojci (Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij 2014, 46).

Ga. Novak pojasni, da je izobraževanje v zavodu Dob financirano večinoma s strani zavoda, z njim pa so povezani tudi določeni pogoji. Izobraževanje stane več kot 1000 EUR na letnik. Okrog 250 EUR si obsojenec plača sam (npr. 3-letno izobraževanje), vse ostalo krije zavod. Osnovno šolo financira država, višje strokovne šole in fakultete pa so samoplačniške. Večino tečajev, ki jih izvajajo, pa financirajo iz evropskih socialnih skladov (EU). NPK (nacionalna poklicna kvalifikacija) je financirana s strani zavoda.

Te krajše oblike izobraževanja želijo vpeljati za tiste, ki imajo krajšo zaporno kazen, pa tudi za tiste, ki jih je težje motivirati za npr. 3-letno šolo. Za te obsojence je NPK bolj primeren.

3.3 OBLIKE IZOBRAŽEVANJA

Ga. Novak ugotavlja, da glede formalnih oblik izobraževanja znotraj zavoda izvajajo OŠ (to financira republika Slovenija), srednje poklicno izobraževanje, program gastronom hotelir (gostinska šola) in poklicno tehnično izobraževanje. V zavodu Dob je največ interesa za srednje poklicno izobraževanje (3-letno šolanje). Za srednje poklicno izobraževanje se vsako leto odloči večje število obsojencev. Leta 2013 jih je bilo skoraj 140. Obsojenci se lahko odločijo tudi za izobraževanje na višji strokovni šoli znotraj zavoda, ki je samoplačniško. Tisti obsojenci, ki imajo določene ugodnosti in se lahko izobražujejo tudi izven zavoda, pa se lahko vpišejo na katerokoli šolo, izredno ali redno. Trenutno sta dva obsojenca vpisana na pravno fakulteto, nekaj pa se jih izobražuje za poklic električarja. Torej imajo tisti obsojenci, ki se izobražujejo izven zavoda, več možnosti izobraževanja, ki pa so samoplačniška in morajo za to tudi izpolnjevati določene pogoje. Obsojenec, ki pride v zavod na novo, se ne more začeti takoj izobraževati izven zavoda, ker v zavodu Dob velja varnostni princip. To pomeni, da je potrebno obsojenca najprej spoznati, pridobiti njegovo zaupanje, imeti mora tudi določen procent prestane kazni, kar je določeno z zakonom.

Moški: Iz tabele 3.2 in grafa 3.2 je razvidno, da se je v obdobju od leta 2001 do leta 2013 največ obsojencev vključilo v srednje poklicno izobraževanje. V tečaj opismenjevanja je v tem obdobju vključenih približno konstantno in procentualno nizko število obsojencev. Število obsojencev, ki so bili vključeni v višje, visokošolsko izobraževanje oz. fakulteto, je v letu 2013 nekoliko v porastu.

Ženske: Iz tabele 3.2 in grafa 3.2 je razvidno, da se je v obdobju od leta 2001 do leta 2010 največ obsojenk vključilo v srednje poklicno izobraževanje ter v visoko šolo oz. fakulteto. V letu 2013 pa je bila v izobraževanje vključena le 1 obsojenka, in sicer v osnovno šolo. V

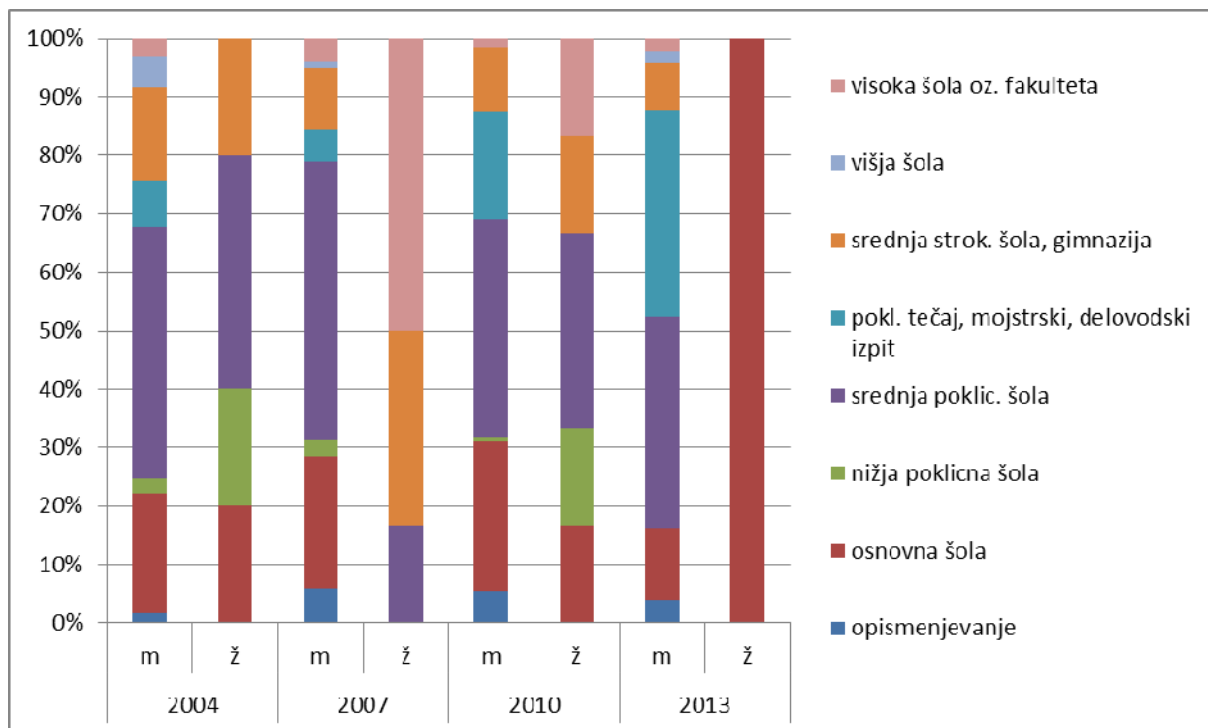
tečaj opismenjevanja ni bila v obdobju od leta 2001 do leta 2013 vključena nobena obsojenka.

Tabela 3.2: Število obsojencev in obsojenk, vključenih v posamezne oblike izobraževanja v letih 2004–2013

Izobraževalne oblike	2004		2007		2010		2013	
	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž
opismenjevanje	4	0	15	0	19	0	18	0
osnovna šola	51	1	58	0	90	1	61	1
nižja poklicna šola	6	1	7	0	3	1	0	0
srednja poklic. šola	107	2	122	1	130	2	176	0
pokl. tečaj, mojstrski, delovodski izpit	19	0	14	0	65	0	173	0
srednja strok. šola, gimnazija	40	1	27	2	38	1	39	0
višja šola	13	0	3	0	1	0	9	0
visoka šola oz. fakulte	8	0	10	3	5	1	11	0
SKUPAJ	258	5	256	6	351	6	487	1

Vir: Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2005, 40); Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2008, 41); Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2011, 40); Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2014, 43).

Graf 3.2: Število obsojencev in obsojenk, vključenih v posamezne oblike izobraževanja v letih 2004–2013 v %

3.4 PREKINITEV IZOBRAŽEVANJA

Po mnenju višje svetovalke v zavodu Dob, ge. Nine Novak, je najpogostejši razlog za prekinitev izobraževanja premestitev obsojenca v drug zavod, ker pri nas v Sloveniji ni kontinuitete, ni povezave med zavodi za prestajanje zaporne kazni. V zavodu Dob se sami dogovarjajo za izobraževanje, in če je obsojenec premeščen v drug zavod za prestajanje zaporne kazni (npr. v Koper, Ljubljano, Maribor), oni takega izobraževanja, pod temi pogoji, nimajo. Razloga za prekinitev izobraževanja sta tudi pogojni odpust obsojenca ter izpust obsojenca iz zavoda – takrat je od njega samega odvisno, ali bo z izobraževanjem nadaljeval ali ga bo prekinil.

Pogosti razlogi za prekinitev šolanja so pomanjkanje motivacije, težave z odvisnostjo in specifične učne težave (Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij 2005, 40; Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij

2008, 41; Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij 2011, 41; Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij 2014, 43).

Moški: Iz tabele 3.3 in grafa 3.3 je razvidno, da je največ obsojencev v obdobju od leta 2001 do leta 2013 prekinilo srednje poklicno in osnovnošolsko izobraževanje. V primerjavi s tabelo 2 in grafom 2 je razvidno, da je v letih 2004, 2010 in 2013 najmanj polovica obsojencev prekinila tečaj opismenjevanja. V letu 2007 pa je le 1 obsojenec prekinil tečaj opismenjevanja. Iz primerjave s tabelo 2 in grafom 2 je razvidno, da se je v zadnjih letih zmanjšala prekinitiv višješolskega, visokošolskega oz. fakultetnega izobraževanja obsojencev.

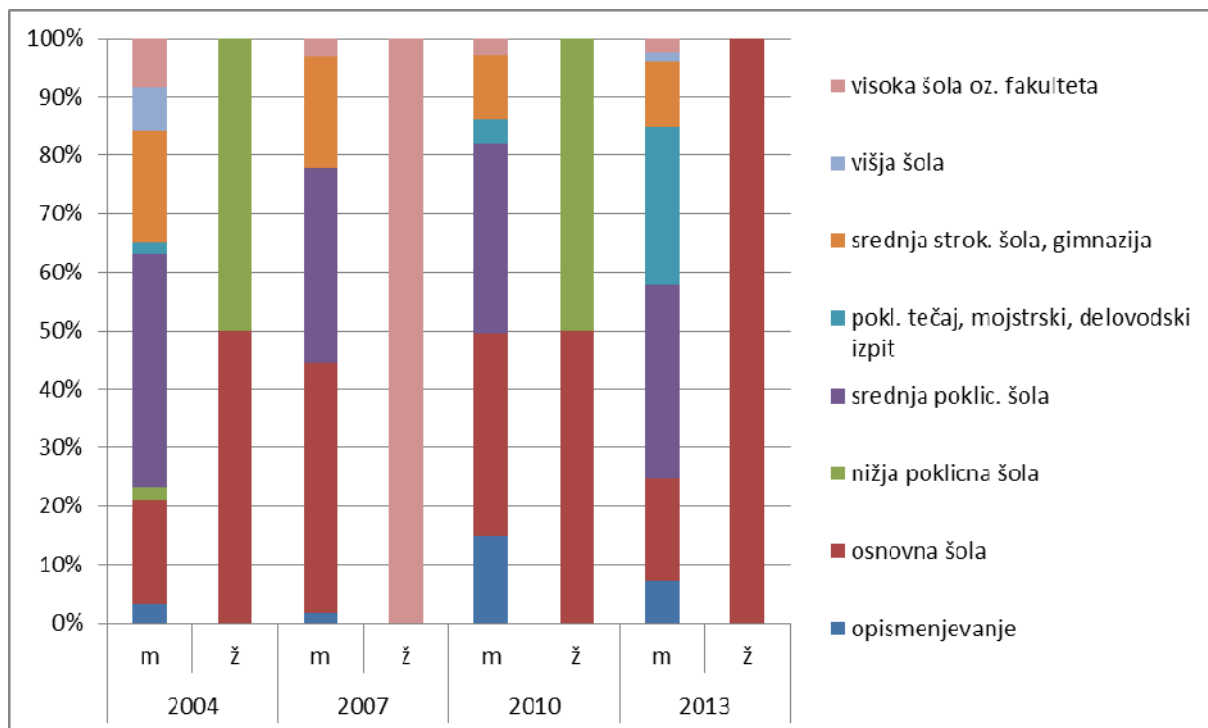
Ženske: Iz tabele 3.3 in grafa 3.3 je razvidno, da je v letih 2004 in 2010 največ obsojenk prekinilo osnovnošolsko in nižje poklicno izobraževanje. V letu 2007 je 1 obsojenka prekinila visokošolsko oz. fakultetno izobraževanje. V letu 2013 pa je edina obsojenka, vključena v osnovnošolsko izobraževanje, le-to prekinila.

Tabela 3.3: Število obsojencev in obsojenk, ki so prekinili izobraževanje v letih 2004–2013

Izobraževalne oblike	2004		2007		2010		2013	
	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž
opismenjevanje	3	0	1	0	15	0	9	0
osnovna šola	17	1	27	0	35	1	22	1
nižja poklicna šola	2	1	0	0	0	1	0	0
srednja poklic. šola	38	0	21	0	33	0	42	0
pokl. tečaj, mojstrski, delovodski izpit	2	0	0	0	4	0	34	0
srednja strok. šola, gimnazija	18	0	12	0	11	0	14	0
višja šola	7	0	0	0	0	0	2	0
visoka šola oz. fakulte	8	0	2	1	3	0	3	0
SKUPAJ	95	2	63	1	101	2	126	1

Vir: Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2005, 40);
 Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2008, 41);
 Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2011, 40);
 Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2014, 43).

Graf 3.3: Število obsojencev in obsojenk, ki so prekinili izobraževanje v letih 2004–2013 v %

3.5 USPEHI V LETU 2013

Iz podatkov je razvidno, da se zavodi trudijo dvigovati nivo in si prizadevajo za nadaljni razvoj, motivacijo in vzpodbujajo izobraževalne dejavnosti, saj gre za področje, kjer je cilj bolj kakovostno prestajanje zaporne kazni in lažje vključevanje v družbo po prestani kazni. Zavodi so kljub temu izpostavili še veliko predlogov in idej, saj različnih izobraževalnih programov ni nikoli dovolj. V zavodu Ig je bila v letu 2013 vzpostavljena računalniška učilnica. Zagotovljenih je bilo 10 računalnikov z omejenim dostopom do interneta. Na računalnike so bili nameščeni brezplačna programska oprema ter programi, ki so namenjeni učenju, izobraževanju in pridobivanju različnih veščin. Velik uspeh na področju izobraževanja pomeni povečanje ponudbe brezplačnih programov, ki se izvajajo v zavodih in jih izvajajo študentje. Velik uspeh pomeni vse večji interes obsojencev za vključitev v izobraževalne programe in tudi dokončanje le-teh. Sodelovanje z izobraževalnimi institucijami je iz leta v leto uspešnejše, uveljavlja se sodelovanje pri projektih in uvajajo

se posodobljeni programi (Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij 2014, 46).

Ga. Novak doda, da se pri izobraževanju obsojencev beleži tudi uspehe. Obsojenci na Dobu so na zaključnem izpitu pri poklicni maturi zelo uspešni. Leta 2012 je bil obsojenec najuspešnejši v osnovnošolskem izobraževanju, ki ga izvaja Cene Štupar.

Moški: Iz tabele 3.4 in grafa 3.4 je razvidno, da je v letu 2004 največ obsojencev končalo srednje poklicno izobraževanje. Od leta 2007 do leta 2013 obsojenci v velikem porastu opravijo poklicni tečaj, mojstrski ali delovodski izpit. V zadnjih letih ni noben obsojenec končal tečaja opismenjevanja. Od leta 2004 do leta 2010 ni noben obsojenec zaključil visokošolskega izobraževanja oz. fakultete, v letu 2013 pa sta 2 obsojenca zaključila visokošolsko oz. fakultetno izobraževanje.

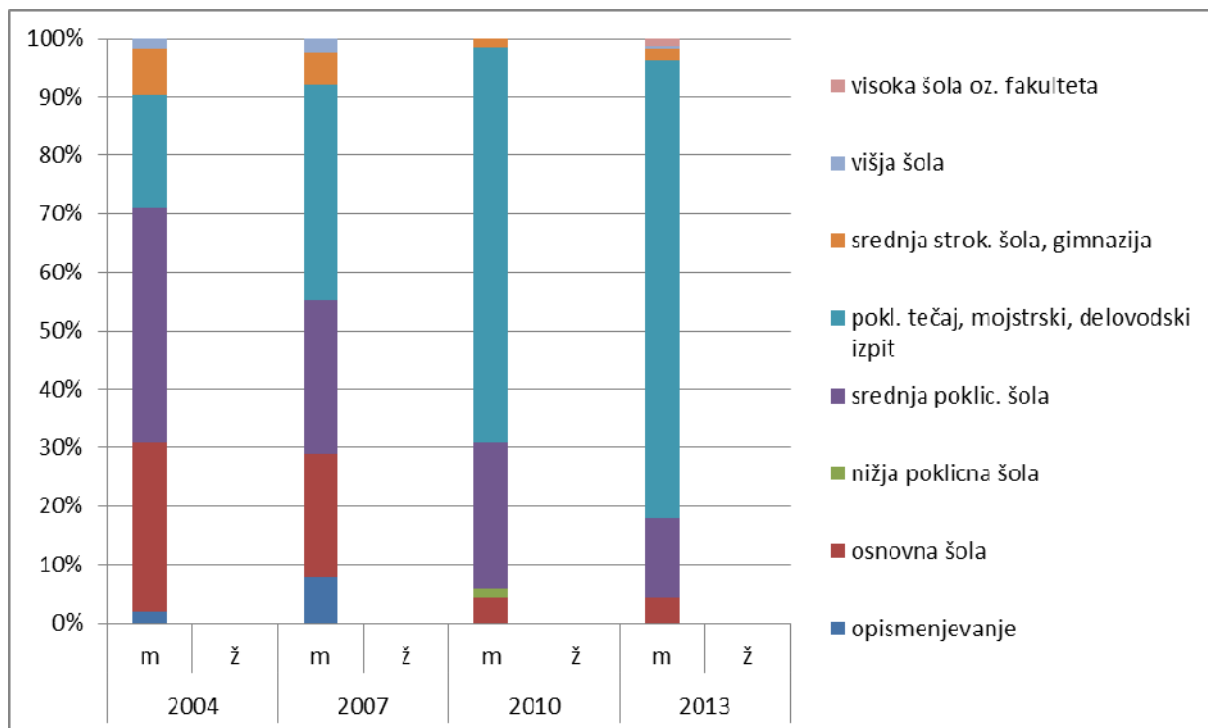
Ženske: Iz tabele 3.4 in grafa 3.4 je razvidno, da v obdobju od leta 2004 do leta 2013 ni nobena obsojenka zaključila izobraževanja.

Tabela 3.4: Število obsojencev in obsojenk, ki so končali izobraževanje v letih 2004–2013

Izobraževalne oblike	2004		2007		2010		2013	
	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž
opismenjevanje	1	0	3	0	0	0	0	0
osnovna šola	15	0	8	0	3	0	7	0
nižja poklicna šola	0	0	0	0	1	0	0	0
srednja poklic. šola	21	0	10	0	17	0	21	0
pokl. tečaj, mojstrski, delovodski izpit	10	0	14	0	46	0	122	0
srednja strok. šola, gimnazija	4	0	2	0	1	0	3	0
višja šola	1	0	1	0	0	0	1	0
visoka šola oz. fakulte	0	0	0	0	0	0	2	0
SKUPAJ	52	0	38	0	68	0	156	0

Vir: Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2005, 40);
 Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2008, 41);
 Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2011, 40);
 Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2014, 43).

Graf 3.4: Število obsojencev in obsojenk, ki so končali izobraževanje v letih 2004–2013 v %

Moški: Iz tabele 3.5 in grafa 3.5 je razvidno, da je v obdobju od leta 2004 do leta 2013 največ obsojencev nadaljevalo srednje poklicno izobraževanje. V letu 2004 ni noben obsojenec nadaljeval tečaja opismenjevanja, v letih 2007 do 2013 pa obsojenci nadaljujejo tudi s tečajem opismenjevanja. Iz primerjave s tabelo 2 in grafom 2 je razvidno, da je v zadnjih letih približno polovica obsojencev nadaljevala z visokošolskim oz. fakultetnim izobraževanjem.

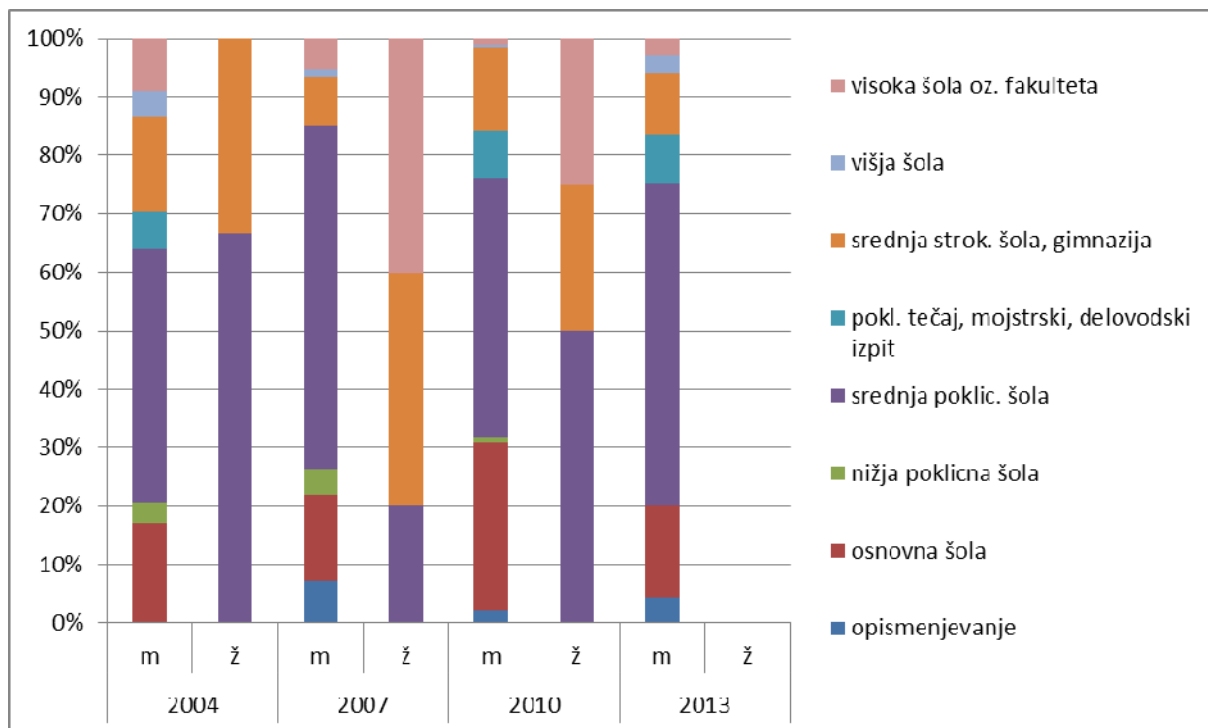
Ženske: Iz tabele 3.5 in grafa 3.5 je razvidno, da je v letih 2004 in 2010 največ obsojenk nadaljevalo srednje poklicno izobraževanje. V letu 2007 je največ obsojenk nadaljevalo srednjo strokovno izobraževanje oz. gimnazijo in visokošolsko izobraževanje oz. fakulteto. V letu 2013 ni nobena obsojenka nadaljevala izobraževanja.

Tabela 3.5: Število obsojencev in obsojenk, ki so nadaljevali izobraževanje v letih 2004–2013

Izobraževalne oblike	2004		2007		2010		2013	
	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž
opismenjevanje	0	0	11	0	4	0	9	0
osnovna šola	19	0	23	0	52	0	32	0
nižja poklicna šola	4	0	7	0	2	0	0	0
srednja poklic. šola	48	2	91	1	80	2	113	0
pokl. tečaj, mojstrski, delovodski izpit	7	0	0	0	15	0	17	0
srednja strok. šola, gimnazija	18	1	13	2	26	1	22	0
višja šola	5	0	2	0	1	0	6	0
visoka šola oz. fakulte	10	0	8	2	2	1	6	0
SKUPAJ	111	3	155	5	182	4	205	0

Vir: Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2005, 40); Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2008, 41); Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2011, 40); Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2014, 43).

Graf 3.5: Število obsojencev in obsojenk, ki so nadaljevali izobraževanje v letih 2004–2013 v %

3.6 OBLIKE IZOBRAŽEVANJA V ZAVODIH V LETU 2013

V letu 2013 so zaprti obiskovali programe za pridobitev izobrazbe v zavodih Dob (385), Celje (21), Novo mesto (12), Koper in Nova Gorica (11), Maribor (7), Murska Sobota (4)... V zavodu Dob so obsojenci obiskovali program osnovne šole od 1. do 4. razreda (opismenjevanje) in program osnovne šole od 5. do 9. razreda. V letu 2013 se je predavanj opismenjevanja in osnovne šole udeležilo skupaj 47 obsojencev. Programe srednjega poklicnega izobraževanja – gostinska dela za poklic kuhar-natakar in gastronom-hotelir izvaja Center za permanentno izobraževanje Cene Štupar iz Ljubljane. V letu 2013 se je predavanj udeleževalo 138 obsojencev. 3 obsojenci z Doba so bili vpisani na višjo strokovno šolo v sodelovanju z Izobraževalnim zavodom HERA iz Ljubljane. V šolskem letu 2013/14 višješolski program ekonomist izvaja Izobraževalni center Euridio iz Ljubljane (Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij 2014, 44–45).

V zavodih je bilo mogoče pridobiti tako verificirano izobraževanje kot funkcionalna znanja. V zavodu Dob so potekali izobraževalni programi, kot so tečaj računalniškega opismenjevanja in programi učenja za življenjsko uspešnost (Jaz in moje delovno mesto, Moj korak, Most do izobrazbe ...); večino programov izvaja Center za permanentno izobraževanje Cene Štupar z zunanjimi sodelavci. Izvajali so se tudi programi neformalnega izobraževanja, kot so tečaji italijanskega jezika "Moja dežela", tečaj "Učenje učenja"... V ženskem zavodu Ig so imele obsojenke možnost vključitve v neformalne oblike izobraževanja, in sicer se je izvajal projekt v sodelovanju s CDI Univerzum in Zavodom MIT "Kompetentni učitelj za izobraževanje oseb med prestajanjem kazni in po". Druge oblike izobraževanja so bile: izobraževalno – motivacijska delavnica v sodelovanju s CDI Univerzum, kjer so zaprte osebe dobivale informacije v zvezi z izobraževanjem v zunanjih izobraževalnih ustanovah, Projekt E-seaP – delavnice o učinkoviti rabi energije ter delavnice za osebnostno rast "Srečanje s seboj". Potekal je tudi program neformalnega opismenjevanja, ki so ga izvajali zunanji izvajalci, Društvo Romi gredo naprej in študentke pedagogike (Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij 2014, 44–45).

Moški: Iz tabele 3.6 in grafa 3.6 je razvidno, da je bilo v zavodu v obdobju od leta 2004 do leta 2010 največ obsojencev vključenih v srednje poklicno izobraževanje. V letu 2013 pa je bilo v zavodu največ obsojencev vključenih v poklicni tečaj, mojstrski oz. delovodski izpit. V zadnjih letih je bilo nekaj obsojencev v zavodu vključenih tudi v tečaj opismenjevanja. V obdobju od leta 2004 do leta 2010 ni bil v zavodu noben obsojenec vključen v visokošolsko oz. fakultetno izobraževanje, v letu 2013 pa je bil procent obsojencev, ki so bili vključeni v visokošolsko oz. fakultetno izobraževanje v zavodu, nizek.

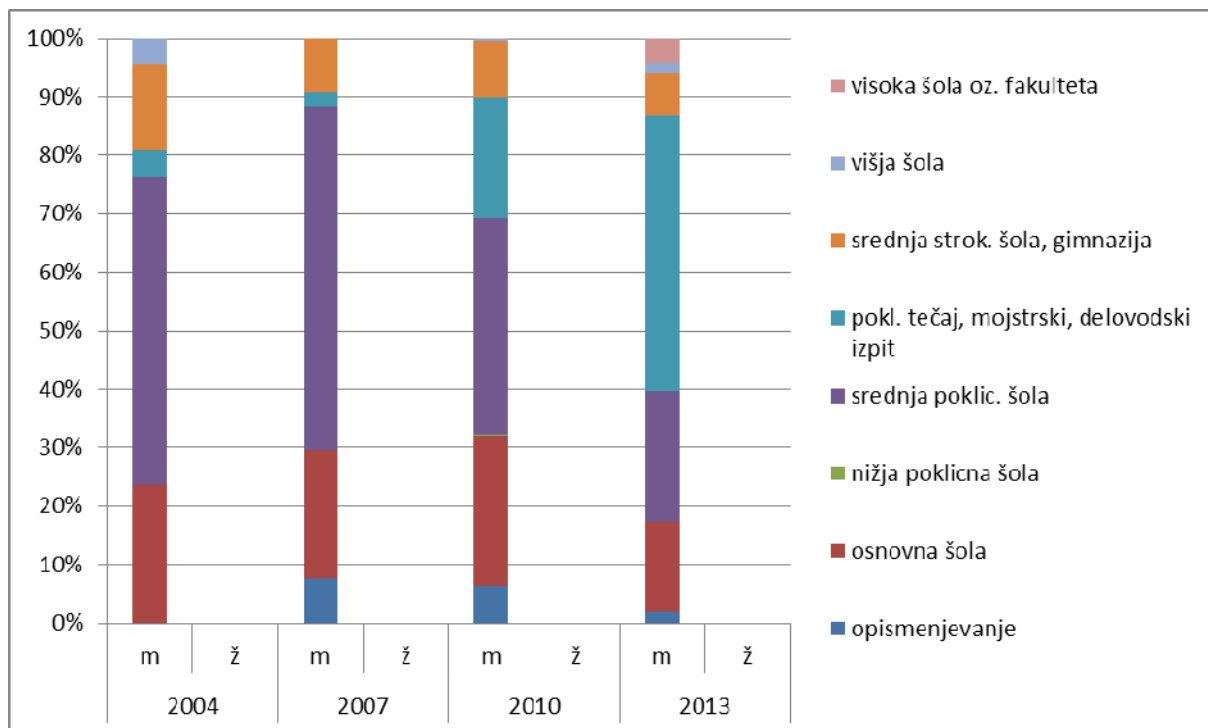
Ženske: Iz tabele 3.6 in grafa 3.6 je razvidno, da se v obdobju od leta 2004 do leta 2010 v zavodu ni izobraževala nobena obsojenka.

Tabela 3.6: Število v posamezne oblike izobraževanja vključenih odraslih obsojencev in obsojenk v zavodu v letih 2004–2013

Izobraževalne oblike	2004		2007		2010		2013	
	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž
opismenjevanje	0	0	14	0	19	0	10	0
osnovna šola	38	0	40	0	77	0	79	0
nižja poklicna šola	0	0	0	0	1	0	0	0
srednja poklic. šola	85	0	108	0	111	0	114	0
pokl. tečaj, mojstrski, delovodski izpit	7	0	4	0	62	0	241	0
srednja strok. šola, gimnazija	24	0	17	0	29	0	38	0
višja šola	7	0	0	0	1	0	9	0
visoka šola oz. fakulte	0	0	0	0	0	0	21	0
SKUPAJ	161	0	183	0	300	0	512	0

Vir: Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2005, 40);
 Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2008, 41);
 Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2011, 41);
 Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2014, 44).

Graf 3.6: Število v posamezne oblike izobraževanja vključenih odraslih obsojencev in obsojenk v zavodu v letih 2004–2013 v %

3.7 OBLIKE IZOBRAŽEVANJA IZVEN ZAVODOV V LETU 2013

Največ obsojencev, ki so se izobraževali v formalnih programih izven zavodov, je obiskovalo srednje poklicne in srednje strokovne šole (23), 11 jih je obiskovalo visoko šolo oz. fakulteto, 6 jih je obiskovalo osnovno šolo, 1 je obiskoval poklicni oz. mojstrski tečaj. Zunaj zavoda so se izobraževali obsojenci iz vseh zavodov. Obiskovali so srednje strokovne šole, Euro šolo, CPI Cene Štupar – smer trgovec, kuhar-natakar, Andragoški zavod, ljudske univerze, fakultete itd. Udeleževali so se tudi najrazličnejših tečajnih oblik – TGM, varno delo s traktorjem, poklicni tečaji (mizar, keramičar), voznik motornih vozil, tečaj za viličarista, avtomehanika, jezikovni tečaji, računalništvo itd. (Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij 2014, 45–46).

Moški: Iz tabele 3.7 in grafa 3.7 je razvidno, da je bilo izven zavoda v obdobju od leta 2004 do leta 2013 največ obsojencev vključenih v srednje poklicno izobraževanje. V letu

2013 pa je bila izven zavoda večina obsojencev vključena v visokošolsko oz. fakultetno izobraževanje. V zadnjih letih ni bil izven zavoda noben obsojenec vključen v tečaj opismenjevanja. V primerjavi s tabelo 6 in grafom 6 je v visokošolsko oz. fakultetno izobraževanje večina obsojencev vključena izven zavoda.

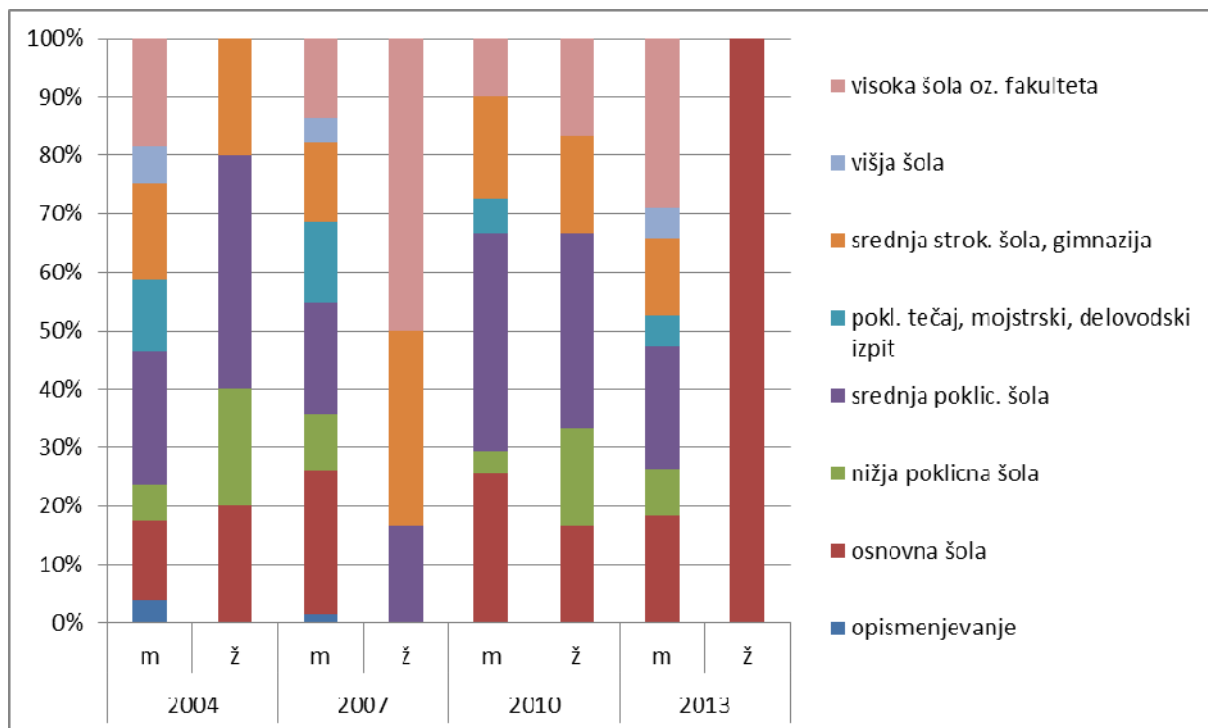
Ženske: Iz tabele 3.7 in grafa 3.7 je razvidno, da je bilo izven zavoda v letu 2004 in letu 2010 največ obsojenk vključenih v srednje poklicno izobraževanje. V letu 2007 in letu 2011 pa je bilo izven zavoda največ obsojenk vključenih v visokošolsko oz. fakultetno izobraževanje.

Tabela 3.7: Število v posamezne oblike izobraževanja vključenih odraslih obsojencev in obsojenk izven zavoda v letih 2004–2013

Izobraževalne oblike	2004		2007		2010		2013	
	m	ž	m	ž	m	ž	m	ž
opismenjevanje	4	0	1	0	0	0	0	0
osnovna šola	13	1	18	0	13	1	7	2
nižja poklicna šola	6	1	7	0	2	1	3	0
srednja poklic. šola	22	2	14	1	19	2	8	0
pokl. tečaj, mojstrski, delovodski izpit	12	0	10	0	3	0	2	0
srednja strok. šola, gimnazija	16	1	10	2	9	1	5	0
višja šola	6	0	3	0	0	0	2	0
visoka šola oz. fakulte	18	0	10	3	5	1	11	0
SKUPAJ	97	5	73	6	51	6	38	2

Vir: Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2005, 40); Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2008, 41); Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2011, 41); Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij (2014, 44).

Graf 3.7: Število v posamezne oblike izobraževanja vključenih odraslih obsojencev in obsojenk izven zavoda v letih 2004–2013 v %

Iz letnih poročil je razvidno, da se obsojenci pogosteje izobražujejo v zavodih, od obsojenk pa se v zadnjih 10 letih ni nobena izobraževala v zavodu, ampak samo izven zavoda. Ga. Nina Novak pojasnjuje, da v zavodu za prestajanje zaporne kazni Ig nimajo organiziranega izobraževanja v zavodu. Imajo le kakšne tečaje, ampak formalno izobraževanje ni tako organizirano kot v zavodu Dob. Obsojenke torej nimajo druge možnosti, če se želijo vključiti v formalno izobraževanje. Izobražujejo se lahko samo v zunanjih institucijah (šole, fakultete), izven zapora, kar je samoplačniško. Zavod Dob je glede izobraževanja zelo specifičen, saj ne morejo vsem svojim zapornikom zagotoviti dela, zato to poskušajo nadoknaditi z izobraževanjem.

3.8 PRIPRAVA NA ODPUST

Pred odpustom zaprte osebe potekajo konkretne priprave na odpust v zvezi z njegovo zaposlitvijo, nastanitvijo, urejanjem materialnih razmer in pripravo domačega okolja na vrnitev obsojenca. Velikokrat se pričakovanja in želje obsojenih oseb ne skladajo z možnostmi, postopke pa pogosto otežuje tudi njihov ambivalenten odnos do prostosti, posebno pri tistih obsojencih, ki prestajajo daljšo zaporno kazen. Pri odpustu zapornika zavodi največkrat sodelujejo s centri za socialno delo (Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij 2014, 58).

3.9 ZAPOSILITEV

“Obsojencu, ki je dokončal šolo ali pridobil poklic v zavodu, se izda spričevalo, iz katerega ne sme biti razvidno, da ga je pridobil v zavodu” (Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij 2006, 104. čl.).

Ga. Novak trdi, da ko obsojenci v zavodu za prestajanje zaporne kazni zaključijo šolanje, dobijo spričevalo prav tako kakor v kateri drugi instituciji, kar je tudi zakonsko predpisano. Nikjer ni razvidno, da je obsojenec končal izobraževanje v zaporu. Neke omejitve seveda so, še posebej za delovna mesta, kjer je potrebno priložiti potrdila o nekaznovanosti. Ampak glede na to, da v zavodu Dob večinoma izvajajo gostinsko šolo, je tudi ponudba delovnih mest precej velika. Sicer pa centri za socialno delo ter zavodi v veliki meri pomagajo obsojencu pri integraciji, iskanju zaposlitve, ponovni vključitvi v okolje. Prav tako so možnosti zaposlitve odvisne od posameznika – kako se znajde, v kakšnem okolju živi, kakšna je njegova socialna mreža ... Vse to vpliva na možnosti zaposlitve, tako kot pri ostalih državljanih.

Osebe po izpustu prijavijo na zavod za zaposlovanje in jih vključijo v aktivne programe iskanja zaposlitve. Obsojencem je težje zagotoviti zaposlitev po prestani kazni zaradi prenapolnjenosti trga delovne sile, gospodarske krize v državi, nižje izobrazbene ravni obsojencev in želje delodajalcev po zanesljivejših delavcih z boljšimi delovnimi navadami in izkušnjami. V letu 2013 je odstotek mladoletnikov in obsojencev z urejeno zaposlitvijo po odpustu dosegel 22,6 %, kar je za 3,9 % manj kot v predhodnem letu. Visoka

brezposelnost v državi se odraža tudi pri zaposlovanju obsojencev. Od 190 obsojencev ali mladoletnikov sta se preko Zavoda za zaposlovanje uspela zaposliti 2 obsojenca v obdobju 6 mesecev pred odpustom. Veliko težje je zagotoviti zaposlitev obsojencem, ki že pred prihodom v kazensko ustanovo niso imeli urejene zaposlitve (Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij 2014, 58).

Ga. Novak pojasnjuje, da se s postpenalno integracijo in iskanjem zaposlitve ukvarjajo centri za socialno delo in zavodi (npr. zavod Papilot). Glede na trenutno situacijo na trgu delovne sile, kjer ostali državljani težko najdejo zaposlitev, je tudi obsojencem težko. Obsojenci so stigmatizirani pri prijavi na tista delovna mesta, kjer morajo pokazati potrdila o nekaznovanosti. Obsojence pred odpustom vzpodbujajo, da si najdejo delovno mesto oz. zaposlitev, po odpustu pa nimajo več kontakta z njimi, ker v Sloveniji ni takšnega sistema. Izobraževanje in socializacija pa vsekakor pripomoreta k zaposljivosti obsojenca po prestani kazni, saj izobraževanje povečuje zaposlitvene možnosti. V zavodu Dob imajo poleg formalnega izobraževanja tudi izobraževanje za poklic gastronom hotelir (gostinska šola) ter kuhar-natakar, kar so precej zaposljivi poklici. Imajo tudi NPK (čistilci, dietni kuharji). To izobraževanje je krajše, prav tako pa obsojenci pridobijo certifikat in lahko po prestani kazni opravljajo to delo. Izobraževanje je torej naravnano tako, da izboljša zaposlitvene možnosti, je pa tudi v veliki meri odvisno od posameznika.

4 IZOBRAŽEVANJE V SKANDINAVSKIH ZAPORIH

4.1 IZOBRAŽEVALNA OZADJA ZAPORNIKOV, PREFERENCE IN MOTIVACIJA

Zaporniki v skandinavskih državah imajo pravice v zvezi z izobraževanjem in usposabljanjem urejene z mednarodnimi konvencijami in priporočili. V letih 2006 in 2007 so bile opravljene obsežne nacionalne raziskave in študije o izobraževanju zapornikov na Danskem, Švedskem, Finskem, Norveškem in na Islandiji. Zapornikom so ponudili vprašalnike za sodelovanje, povprečna odzivnost in pripravljenost je bila okrog 70 %. Študije so pokazale, da je zapornikov okrog 95 %, zapornic pa okrog 5 % (Diseth in drugi 2009, 9–13).

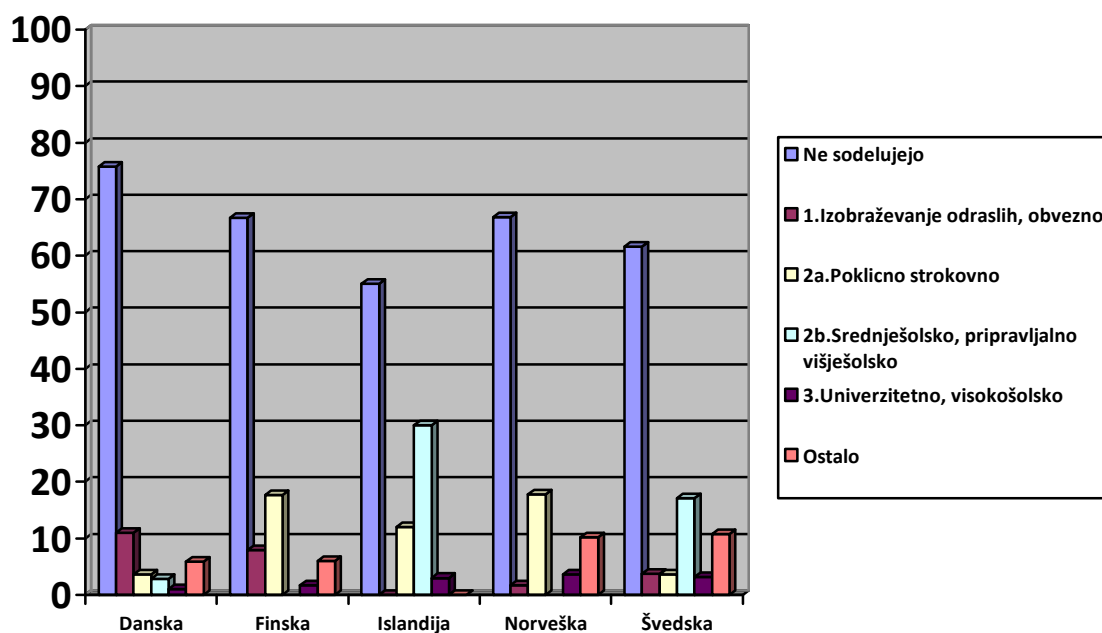
Kot prikazuje graf št. 4.1, se v skandinavskih državah največ zapornikov izobražuje na Islandiji, najmanj pa na Danskem. Danska ima najvišji delež zapornikov, ki se ne izobražujejo (75,8 %), Islandija pa najnižjega (55 %). Danska ima najvišjo stopnjo obveznega izobraževanja ter izobraževanja odraslih (11 %), Islandija pa nima nobenega zapornika vključenega v obvezno izobraževanje oz. v izobraževanje odraslih. Norveška ima najvišji odstotek zapornikov vključenih v poklicno strokovno izobraževanje (17,8 %), Danska in Švedska pa najnižjega (3,6 %). V srednješolsko, pripravljalo višješolsko izobraževanje je vključenih največ zapornikov na Islandiji (30 %), najmanj pa na Danskem (2,8 %). Na visokošolski ali univerzitetni stopnji je vključenih največ zapornikov na Norveškem (3,6 %), najmanj pa na Danskem (1 %). V ostala izobraževanja je vključenih največ zapornikov na Švedskem (10,8 %), nobeden pa na Islandiji.

Tabela 4.1: Izobraževanje v zaporih v skandinavskih državah v %

Izobraževanje v zaporih	Danska	Finska	Islandija	Norveška	Švedska
Ne sodelujejo	75.8	66.7	55	66.8	61.6
1.Izobraževanje odraslih, obvezno	11.0	7.9	0	1.7	3.7
2a.Poklicno strokovno	3.6	17.7**	12	17.8**	3.6
2b.Srednješolsko, pripravljajno višješolsko	2.8		30		17.1
3.Univerzitetno, visokošolsko	1.0	1.7	3	3.6	3.2
Ostalo	5.9	6.0	0	10.2	10.8
(N) = 100 %	(1999)*	(2036)	(77)	(2255)	(877)

Vir: Diseth in drugi (2009, 182).

Graf 4.1: Izobraževanje v zaporih v skandinavskih državah v %

Kot prikazuje graf št. 4.2, se jih na Finskem od skupno 1891 (92,9 %) zapornikov ne izobražuje 1262 (66,7 %). Od skupno 145 (7,1 %) zapornic se jih ne izobražuje 96 (66,2 %). Največ moških je bilo vključenih v srednješolsko izobraževanje, in to 350 (18,5 %), najmanj pa v visokošolsko in univerzitetno izobraževanje, 31 (1,6 %). Največ žensk se je izobraževalo v ostalih oblikah izobraževanja, in sicer 21 (14,5 %), najmanj pa je bilo vključenih v visokošolskem in univerzitetnem izobraževanju, samo 4 (2,8 %). Iz tabele št. 9 je razvidno, da se procentualno izobražuje več zapornic kot zapornikov.

V slovenskem merilu je situacija ravno obratna, saj se izobražuje več obsojencev kot obsojenk.

Ga. Novak ugotavlja, da je glavni razlog, da se v Sloveniji izobražuje več obsojencev kot obsojenk, v financiranju izobraževanja. Zavodi (med njimi tudi edini zavod za prestajanje zaporne kazni za obsojenke Ig) in centri namreč izobraževanja ne sofinancirajo. Zavod za prestajanje zaporne kazni Dob je edini zavod, kjer je v večini financirano srednješolsko izobraževanje, v drugih zavodih pa se morajo obsojenci izobraževati izven zavoda in si

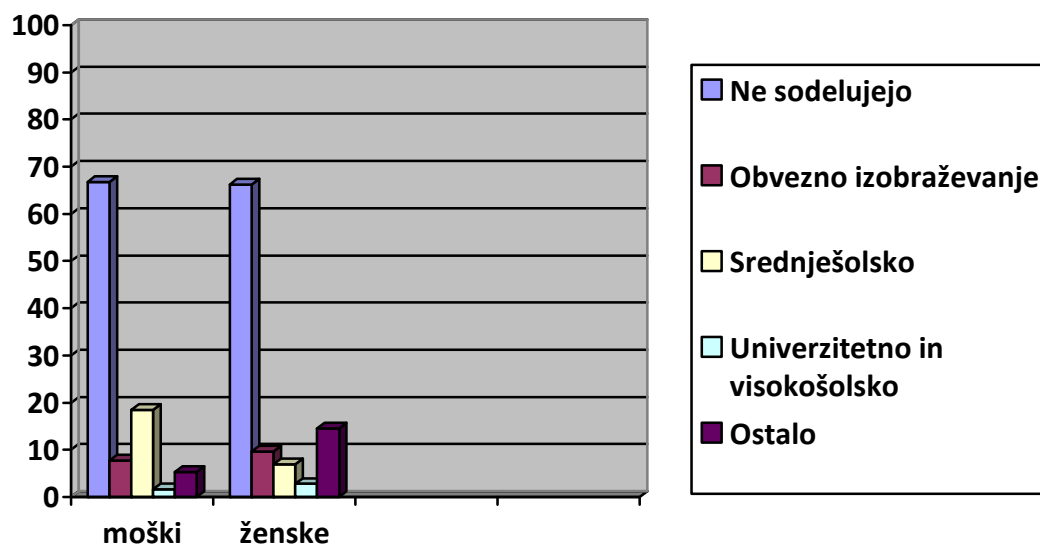
morajo izobraževanje financirati sami. Cena izobraževanja je enaka kot za ostale občane, in sicer približno 1000 EUR za letnik izobraževanja.

Tabela 4.2: Izobraževanje v zaporih po spolu na Finskem (N) = 2036

	Moški (1891)	Ženske (145)
Ne sodelujejo	1262 (66.7 %)	96 (66.2 %)
Obvezno izobraževanje	147 (7.8 %)	14 (9.7 %)
Srednješolsko	350 (18.5 %)	10 (6.9 %)
Univerzitetno in visokošolsko	31 (1.6 %)	4 (2.8 %)
Ostalo	101 (5.3 %)	21 (14.5 %)

Vir: Diseth in drugi (2009, 76).

Graf 4.2: Izobraževanje v zaporih po spolu na Finskem v %

Številne študije v nordijskih državah iz zadnjih let so pokazale, da izobraževanje zmanjšuje antisocialno obnašanje in kriminaliteto (Diseth in drugi 2009, 21–36).

Motivacijski dejavniki za izobraževanje v zaporih so v vseh skandinavskih državah podobni. Najpomembnejši motivacijski dejavnik za zapornike v vseh petih državah je, da z izobraževanjem "delaš nekaj koristnega in tako porabiš svoj prosti čas". Pomemben motivacijski dejavnik je tudi ta, da je izobrazba lažja pot do zaposlitve po odpustu iz zapora. Nekateri pa so celo izrazili svojo željo po učenju (Diseth in drugi 2009, 177–197).

Ga. Novak meni, da izobraževanje v slovenskih zaporih ni primerljivo z izobraževanjem v evropskih zaporih, saj ima vsaka država svoj sistem izobraževanja zaprtih oseb. V Sloveniji je sistem tak, da izobraževanje spada pod ministrstvo za pravosodje in je prepuščeno samim zavodom. V severnih evropskih državah imajo ta sistem veliko bolj urejen in je šolanje na višji ravni, tako da imajo obsojenci več možnosti za izobraževanje. Sistemi izobraževanja so si med seboj zelo različni.

5 PROBLEMI PRI IZOBRAŽEVANJU ZAPRTIH OSEB

Potrebno je priznati, da med izobraževanjem in delom v kazenskih institucijah pogosto prihaja do neskladnosti, velikokrat v škodo izobraževanja. Norveška študija (School Behind Bars, Skaalvik/Stenby, 1981) govori o inkompatibilnosti interesov med izobraževanjem in drugimi področji in opozarja, da na izobraževalnem področju obstajajo protislovja. Ugotovitve omenjene študije so:

- zaradi premeščanja obsojenih oseb iz zavora v zapor, obsojenci pogosto ne morejo nadaljevati izobraževanja;
- v primeru disciplinske kazni je obsojenec za določen čas izključen iz izobraževanja (samica);
- aktivnosti, ki potekajo izven zaporov in sestavljajo izobraževalni program, se obsojenci pogosto ne morejo udeleževati (ekskurzije);
- prenatrpanost prostorov slabo vpliva na izobraževanje;
- zaradi predpisanih zdravil, se učinki izobraževanja zmanjšajo (Odbor ministrov Sveta Evrope 1990, 16).

Iz statističnih podatkov je razvidno, da veliko št. obsojencev šolanja ne zaključijo. Iz tabele 1 in 2 je razvidno, da je bilo v letu 2013 od skupaj 2276 obsojencev in obsojenk v izobraževanje vključenih 488 (21,4 %). Iz tabele 3 je razvidno, da je v letu 2013 izobraževanje prekinilo 127 obsojencev in obsojenk (26 %); (Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij 2014, 42–43).

Ga. Novak navaja, da so glavni razlogi, da veliko obsojencev šolanja ne zaključijo, premestitve in predčasni odpusti. Če obsojenca premestijo v drug zavod za prestajanje zaporne kazni, ni kontinuitete, torej obsojenec ne more nadaljevati izobraževanja. Nekaj pa jih je tudi takih, ki se vpišejo v izobraževanje, pa ne gredo potem nikoli v šolo. Gre za specifično populacijo, ki je zelo heterogena. Veliko obsojencev ima tudi osebnostne in duševne motnje, zato je vse skupaj težko obravnavati kot neko celoto. Tisti, ki imajo že od prej končano poklicno oz. srednješolsko izobrazbo, so veliko bolj motivirani za izobraževanje. Najtežje je motivirati tiste, ki imajo končano samo OŠ. To so obsojenci, ki v šoli niso bili od 15 do 20 let, tako da je zanje zelo težko, da bi "padli v šolski ritem". Velik problem predstavlja tudi finančna kriza, ki vpliva tudi na izobraževanje

obsojencev. Proračun za izobraževanje se je zelo zmanjšal, tako da so morali v Zavodu za prestajanje zaporne kazni Dob izobraževanje maksimalno omejiti. Za izobraževanje ni namenskega denarja. V slovenskih zavodih za prestajanje zaporne kazni je problem tudi infrastrukturne narave – velika omejenost s prostorom. Tudi to bi bilo potrebno urediti, ampak vse to je povezano s financami. Glavni problem je torej v sistemu, ki bi ga bilo potrebno spremeniti, da financiranje izobraževanja obsojencev ne bi bilo prepuščeno samim zavodom. Dob je edini zavod za prestajanje zaporne kazni v Sloveniji, kjer je financirano srednješolsko, poklicno in tehnično izobraževanje. Izobraževanje v zavodu Dob je financirano v višini 80 do 90 % s strani zavoda, minimalen del financiranja pa pade na obsojenca. V ostalih zavodih nimajo izobraževanja znotraj zavoda, zato si morajo obsojenci, če se želijo izobraževati izven zavoda, šolanje plačati sami. Imajo le kakšne tečaje, ampak formalno izobraževanje ni tako organizirano kot v zavodu Dob. Posledično se manj odločajo za izobraževanje.

Ga. Novak doda, da so glavni razlogi, da obsojenci opustijo šolanje, odpusti in premestitve. Če bi imeli v Sloveniji sistem, kjer bi bila med zavodi vzpostavljena povezava in bi obstajala možnost izobraževanja znotraj zavodov v vseh zavodih, potem ne bi prišlo do tega problema. Torej bi se ta problem rešil z nekim ustrežnejšim sistemom in bi potem tudi več obsojencev šolanje zaključilo. V Sloveniji bi se morali zgledovati po severnih državah, kjer imajo vzpostavljen sistem, v katerem izobraževanje spada pod ministrstvo za šolstvo ali pa je obsojenec vključen v izobraževanje odraslih. Torej bi bilo dobro, da bi sistem predvidel namenski denar in bi to veljalo za vse zavode za prestajanje zaporne kazni v Sloveniji. V kolikor bi ministrstvo za šolstvo ali ministrstvo za pravosodje namenilo za izobraževanje nekaj denarja, bi bilo izobraževanje lažje izvedljivo. Tako pa zavod sam nameni določena sredstva za izobraževanje.

Ga. Nina Novak navaja, da pri vzpodbujanju za dodatno izobraževanje oz. zaključek ali nadaljevanje izobraževanja skušajo obsojencem predstaviti pozitivne strani le-tega. Med njimi so tudi taki, ki se odločijo, da bodo nadaljevali z izobraževanjem še po prestani kazni. To so večinoma obsojenci, ki izhajajo iz slabih socioekonomskih razmer in jim je izobraževanje vedno predstavljalo negativno izkušnjo. V zavodu ugotovijo, da se tudi sami zmorejo izobraževati in tako dobijo boljšo samopodobo. Nekateri obsojenci izobraževanje po prestani kazni zaključijo, drugi ne. To je odvisno od posameznika ter

njegovega časa. V zavodu jih vedno skušajo vzpodbujati in motivirati, da zaključijo izobraževanje v zaporu, saj imajo na razpolago veliko časa. Je pa tudi velik procent obsojencev, ki se v izobraževanje vključijo, a ga potem nikoli ne končajo in jih ni mogoče motivirati.

6 SKLEP

Izobraževanje je temeljna človekova pravica, torej tudi pravica zaprte osebe. Strategija izobraževanja v zaporih je motivacija obsojenca za vključitev v izobraževalne programe in dokončanje šolanja. Temeljni cilji izobraževanja zaprtih oseb so lažja postpenalna vrnitev v družbo, osebnostna rast, humanizacija in s tem odvrnitev od delinkventnosti.

V svoji diplomski nalogi sem raziskala vključenost v izobraževanje v slovenskih zaporih glede na spol zapornikov. V slovenskih zaporih je približno 95 % obsojencev in 5 % obsojenk. Za hipotezo sem postavila trditev, da je v slovenskih zavodih za prestajanje zaporne kazni vključenost obsojenk v izobraževanje večja v primerjavi z obsojenci. Hipotezo moram ovreči, saj je iz statističnih podatkov razvidno, da je v slovenskih zaporih vključenost obsojencev v izobraževanje v primerjavi z obsojenkami večja. Vendar vzrok za manjšo vključenost žensk v izobraževanje v slovenskih zaporih ni vezan na spol, kot bi lahko predpostavili, temveč je sistemske in finančne narave. Obsojenke so v Sloveniji nameščene v edinem zavodu, ki je namenjen zapornicam, na Igu. V ženskem zavodu Ig nimajo financiranega izobraževanja, zato se morajo zapornice izobraževati zunaj zavoda in si morajo izobraževanje plačevati same. Financiranje je največji razlog, da se obsojenke izobražujejo manj kot obsojenci.

Primer dobre prakse izobraževanja obsojenk je Finska. V severnih evropskih državah imajo sistem izobraževanja in financiranja veliko bolj urejen in je šolanje na višji ravni, zato imajo obsojene osebe več možnosti za izobraževanje.

Dob, kjer je nameščenih največ obsojencev v primerjavi z ostalimi zavodi, je edini zavod za prestajanje zaporne kazni v Sloveniji, kjer je izobraževanje financirano od 80 do 90 % s strani zavoda. Zato se največ obsojencev izobražuje na Dobu.

Obsojenca, ki sta aktivno vključena v izobraževanje v Zavodu za prestajanje zaporne kazni Dob in sta izpolnila moj vprašalnik, verjameta, da jima bo izobraževanje pripomoglo k lažji zaposlitvi ter da bosta z dodatno izobrazbo naredila nekaj "dobrega zase". Menita, da izobrazba vpliva na boljšo samopodobo, v kolikor se obsojenec aktivno posveti šolanju. Cilja obeh obsojencev sta nadaljnje izobraževanje in pridobitev višje stopnje izobrazbe.

V slovenskih zavodih za prestajanje zaporne kazni bi bilo potrebno prednostno poenotiti sistem financiranja in vzpostaviti kontinuiteto med zavodi ter s tem omogočiti enake možnosti izobraževanja vsem zaprtim osebam, tako obsojencem kot obsojenkam.

Sama vidim rešitev problema v večjem posluhu države in državnih institucij ter namenskih sredstvih za financiranje izobraževanja obsojencev v vseh slovenskih zavodih za prestajanje zaporne kazni. To pomeni, da bi obsojena oseba premeščena v drug zavod, lahko nadaljevala isto obliko in smer izobraževanja kot pred premestitvijo. Zavodi za prestajanje zaporne kazni bi morali med seboj kontinuirano sodelovati in nuditi vsem obsojencem enake možnosti za izobraževanje. Izboljšana komunikacija in sodelovanje med zavodi bi doprinesla k učinkovitejšemu izobraževanju in tako bi večje število obsojencev zaključilo šolanje. Glede na dejstvo, da pripisujemo izobraževanju vedno večji pomen, država ne bi smela na račun izobraževanja varčevati, ampak bi morala zagotoviti več finančnih sredstev za izobraževanje, tudi za zaprte osebe. Slovenski zavodi za prestajanje zaporne kazni bi se morali zgledovati po dobrih praksah izobraževanja zaprtih oseb v severnih evropskih državah. Za večje vključevanje v izobraževanje in uspešen zaključek šolanja bi lahko zavodi obsojence motivirali z večjo ponudbo izobraževanja. V izobraževanje bi lahko vključili tečaje tujih jezikov, računalniške tečaje ter tečaje raznih usposabljanj. Tečajji bi se morali izvajati v vseh slovenskih zavodih za prestajanje zaporne kazni in biti financirani s pomočjo države, da bi bili dostopni vsem obsojencem, ki so dovolj motivirani za izobraževanje.

Obsojeno osebo je potrebno motivirati v smeri, da po prestani kazni nadaljuje z izobraževanjem. Ob izpustu ji morajo socialne službe pomagati urediti stanovanjske razmere in sodelovati pri iskanju ustrezne zaposlitve, kar pa je pri naraščanju brezposelnosti velikokrat težko izvedljivo. Sama rešitev problema za boljšo zaposljivost bivših obsojencev vidim v pomoči države delodajalcem pri zaposlitvi marginalnih oseb in zakonsko utemeljeni oprostitvi plačila davka na dohodek državi, kar bi razbremenilo delodajalčev proračun. Delodajalec bi v tem času prepoznal pridnost in zanesljivost delavca in mu eventualno nudil delo za daljši čas. Postpenalne osebe bi lahko zaposlovali v socialnem podjetništvu ali podobnih podjetjih. Država in socialne ustanove so dolžne ustrezno poskrbeti za marginalne skupine, v tem primeru za bivše zapornike oz. državljane, ki tega niso sposobni sami oz. nimajo teh možnosti, si pa želijo obrniti nov list v življenju, sicer lahko ponovno zaidejo na stara pota.

7 LITERATURA

1. Bynner, John. 2009. *Lifelong learning and crime: a life-course perspective*. Dostopno prek: <http://www.niace.org.uk/lifelonglearninginquiry/docs/Public-value-paper-4.pdf> (4. avgust 2014).
2. Cosman, J.W. 1998. Izobraževanje v zaporih: pravica do dostojanstva vseh članov človeške skupnosti. *Andragoška spoznanja: revija za izobraževanje in učenje odraslih* (3/4): 48–51.
3. Diseth, Åge, Ole-Johan Eikeland in Terje Manger og Arve Asbjørnsen, ur. 2009. *Prisoners' educational backgrounds, preferences and motivation: education in Nordic prisons*. Copenhagen: Norden, Nordic Council of Ministers.
4. Hughes, Emma. 2012. *Education in prison: Studying Through Distance Learning*. Farnham: Ashgate Publishing Ltd. Dostopno prek: DiKUL.
5. Ministrstvo za pravosodje. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij. 2002. *Letno poročilo 2001*. Dostopno prek: http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/UIKS/Letna_porocila/porocilo_uiks_2001_2.pdf (4. avgust 2014).
6. --- 2005. *Letno poročilo 2004*. Dostopno prek: http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/UIKS/Letna_porocila/porocilo_uiks_2004.pdf (4. avgust 2014).
7. --- 2008. *Letno poročilo 2007*. Dostopno prek: http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/UIKS/Letna_porocila/porocilo_uiks_2007.pdf (4. avgust 2014).
8. --- 2011. *Letno poročilo 2010*. Dostopno prek: http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/UIKS/Letna_porocila/porocilo_uiks_2010.pdf (4. avgust 2014).

9. --- 2014. *Letno poročilo 2013*. Dostopno prek: http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/UIKS/Letna_porocila/140505_Letno_porocilo_2013.pdf (4. avgust 2014).
10. Novak, Nina. 2014. Intervju z avtorico. Dob pri Mirni, 29. julij 2014.
11. Odbor ministrov Sveta Evrope. 1990. *Izobraževanje v zaporih. Priporočilo št. R (89) 12, ki ga je sprejel Odbor ministrov Sveta Evrope 13. oktobra 1989, in razlaga priporočila*. Strasbourg. Dostopno prek: http://www.epea.org/uploads/media/Izobrazevanje_v_zaporih.pdf (4. avgust 2014).
12. *Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1-UPB1)*. Ur. l. RS 110/2006. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=76039#!/Zakon-o-izvrsevanju-kazenskih-sankcij-%28uradno-precisceno-besedilo%29-%28ZIKS-1-UPB1%29> (5. avgust 2014).

PRILOGE

Priloga A: Intervju z višjo svetovalko go. Nino Novak

Dob pri Mirni, 29. 7. 2014

1. Ali se ženske v zaporih bolj izobražujejo in usposablajo kot moški? Iz statističnih podatkov je razvidno, da se izobražujejo bolj moški obsojenci. Zakaj?

Populacija obsojencev v Sloveniji je večina moških. V zavodu za prestajanje zaporne kazni Dob se izobražuje največ obsojencev v primerjavi z ostalimi slovenskimi zaporji. Dob je edini zavod za prestajanje zaporne kazni v Sloveniji, kjer je financirano srednješolsko, poklicno in tehnično izobraževanje. Izobraževanje je financirano v višini 80–90 % s strani zavoda, minimalen del financiranja pa pade na obsojenca.

2. Obdelala sem priporočilo Sveta Evrope iz leta 1989 o izobraževanju v zaporih in statistične podatke o izobraževanju glede na spol v slovenskih zaporih v letih 2001–2013. Ali je izobraževanje v slovenskih zaporih primerljivo z izobraževanjem v evropskih zaporih?

Vsaka država ima svoj sistem izobraževanja zaprtih oseb. Pri nas je sistem tak, da izobraževanje spada pod ministrstvo za pravosodje in je prepuščeno samim zavodom. V severnih evropskih državah imajo ta sistem veliko bolj urejen in je šolanje na višji ravni, tako da imajo obsojenci več možnosti za izobraževanje. Sistemi izobraževanja so si med seboj zelo različni.

3. Kot primer dobre prakse sem navedla skandinavske države. Iz statističnih podatkov je razvidno, da se na Finskem izobražuje višji procent ženskih obsojenk kot moških obsojencev. Zakaj in kako doseči pri nas, da bi se ženske obsojenke bolj izobraževale?

Glavni razlog je v financiranju izobraževanja. Ostali zavodi in centri izobraževanja ne sofinancirajo. Zavod za prestajanje zaporne kazni Dob je edini zavod, kjer v večini financiramo srednješolsko izobraževanje, v drugih zavodih pa se morajo obsojenci izobraževati izven zavoda in si morajo izobraževanje financirati sami. Cena

izobraževanja je enaka kot za ostale občane, se pravi približno 1000 EUR za letnik izobraževanja.

4. Ali so obsojenci z višjo stopnjo izobrazbe bolj motivirani za izobraževanje kot tisti z nižjo stopnjo ali brez?

Vsekakor. Najtežje je motivirati tiste, ki so brez izobrazbe, torej tiste, ki nimajo končanega nobenega razreda OŠ ali pa so nepismeni. V zavodu Dob velikokrat uporabljamo strategijo "palica – korenček", to pomeni, da ima obsojenec v primeru šolanja tudi nekatere koristi. Tisti, ki imajo VI. oz. VII. stopnjo izobrazbe, velikokrat opravljajo prekvalifikacijo za IV. ali V. stopnjo izobrazbe in si tako tudi zapolnijo čas v zaporu. Statistično je največ obsojencev z nedokončano oz. dokončano srednjo šolo, ki delajo prekvalifikacijo. Veliko pa je tudi obsojencev, ki so brez poklica oz. imajo dokončano le OŠ.

5. Kaj vpliva na motiviranost za izobraževanje?

Na motiviranost vpliva več dejavnikov. Nekateri obsojenci so že sami zelo motivirani, ker so brez poklica in v izobraževanju vidijo priložnost, da bi kasneje po prestani kazni lažje dobili delo in se s tem lažje integrirali v družbo. Na zavodu Dob imamo kuharsko šolo, tako da so nekateri obsojenci motivirani za delo v kuhinji in jim to predstavlja motivacijo. V zavodu Dob ima izobraževanje enak status kot delo. Tisti, ki hodi redno na izobraževanje, si pridobi tudi nekatere interne ugodnosti – daljši obisk, obisk prek noči, dopust ... Motivi so torej različni. Nekateri se izobražujejo zaradi internih ugodnosti, drugi pa gledajo na izobraževanje širše, saj si želijo dokončati izobraževanje, pridobiti poklic, poleg tega si zapolnijo prosti čas, pa tudi stroški izobraževanja so minimalni in gledajo na to kot priložnost. V zavodu Dob vzpodbujamo izobraževanje obsojencev in jih motiviramo.

6. Ali vpliva izobraževanje tudi na socializacijo, boljše samopodobo ...?

Izobraževanje je pomembno za princip normalizacije, da se pri osebi, ki je zaprta, prepreči institucionalizacija. Pomembno je tudi za princip pravičnosti in je rehabilitacijske narave, ker gre pri izobraževanju za graditev osebnosti, osebnostno rast, razvoj, izboljšanje samopodobe ... Z vsem tem motiviramo obsojence ter jim pokažemo in odpremo druge možnosti, da bodo tudi kasneje, ko se bodo vključevali v družbo, imeli več zaposlitvenih možnosti, hkrati pa ne bodo zavili na stara pota.

7. Katere so oblike izobraževanja?

Glede formalnega izobraževanja ni veliko možnosti. To velja za tiste obsojence, ki se lahko izobražujejo samo znotraj zavoda. Znotraj zavoda izvajamo OŠ (to financira republika Slovenija), srednje poklicno izobraževanje, program gastronom hotelir (gostinska šola) in poklicno tehnično izobraževanje. V zavodu Dob je največ interesa za srednje poklicno izobraževanje (3-letno šolanje). Za srednje poklicno izobraževanje se vsako leto odloči večje število obsojencev. Leta 2013 jih je bilo skoraj 140, kar je precej veliko število. Obsojenci se lahko odločijo tudi za izobraževanje na višji strokovni šoli znotraj zavoda, ki je samoplačniško. Tisti obsojenci, ki imajo določene ugodnosti, ki se lahko gibljejo tudi izven zavoda, pa se lahko vpišejo na katerokoli šolo, izredno ali redno. Trenutno sta 2 obsojenca na pravni fakulteti, nekaj se jih izobražuje za poklic električarja ... Torej imajo obsojenci, ki se izobražujejo izven zavoda, več možnosti glede izobraževanja, je pa to izobraževanje samoplačniško, pa tudi določene pogoje morajo izpolnjevati. Obsojenec, ki pride na novo, se ne more začeti takoj izobraževati izven zavoda, ker v zavodu Dob prevladuje varnostni princip. To pomeni, da je potrebno obsojenca najprej spoznati, si pridobiti njegovo zaupanje in imeti mora tudi določen procent prestane kazni, kar je tudi z zakonom določeno.

8. Ali obstajajo pri izobraževanju tudi zgodbe o uspehu? Ali beležite pri izobraževanju zapornikov kak izjemen uspeh?

Uspehi so. Naši obsojenci so na zaključen izpitu pri poklicni maturi zelo uspešni. Leta 2012 je bil naš obsojenec najuspešnejši v osnovnošolskem izobraževanju, ki ga izvaja Cene Štupar. Nasploh so torej obsojenci v izobraževanju kar uspešni.

9. Kako vzpodbuditi dodatno vključevanje oz. zaključitev ali nadaljevanje izobraževanja po prestani kazni?

Obsojencem skušamo predstaviti pozitivne vidike izobraževanja. Veliko obsojencev se odloči, da bodo tudi po prestani kazni nadaljevali z izobraževanjem. To so večinoma obsojenci, ki izhajajo iz slabih socioekonomskih razmer, ki jim je izobraževanje vedno predstavljalo neko negativno izkušnjo. Pri nas v zavodu ugotovijo, da tudi oni zmorejo, in tako dobijo tudi boljšo samopodobo. Nekateri obsojenci izobraževanje po prestani kazni zaključijo, drugi ne. To je odvisno od posameznika ter njegovega časa. Mi jih vedno skušamo vzpodbujati in motivirati, da zaključijo izobraževanje v zaporu, saj imajo na razpolago veliko časa.

10. Kateri so najpogostejši razlogi za prekinitev izobraževanja?

Najpogostejši razlog za prekinitev izobraževanja je premestitev obsojenca v drug zavod, pri nas v Sloveniji pa ni kontinuitete, ni povezave med zavodi za prestajanje zaporne kazni. V zavodu Dob se sami dogovarjamo za izobraževanje; če je obsojenec premeščen v drug zavod za prestajanje zaporne kazni (npr. v Koper, Ljubljano, Maribor), oni takega izobraževanja, pod enakimi pogoji nimajo. Razloga za prekinitev izobraževanja sta tudi pogojni odpust ter izpust obsojenca iz zavoda – takrat je od njega odvisno, ali bo z izobraževanjem nadaljeval ali ga bo prekinil. Nekateri obsojenci pa se iz izobraževanja izpišejo, ker ugotovijo, da jim šola "ne gre", dajo prioriteto delu ...

11. Ali je med obsojenci, ki so se izobraževali, manj povratnikov?

Tega podatka nismo analizirali.

12. Ali imate kakšne povratne informacije o obsojencih, ki so bili aktivno vključeni v izobraževanje? Obstaja kakšna zgodba o uspehu obsojenca po prestani kazni (dobra služba, stanovanje, socialni status, urejene družinske razmere ...)?

Pri nas v Sloveniji nimamo sistema, v okviru katerega bi imeli stike z obsojenci po prestani kazni. V Nemčiji, na primer, pa imajo takšen sistem. Za nekatere bivše zapornike sem slišala, da nadaljujejo izobraževanje, ker se tisti, ki želijo nadaljevati izobraževanje po prestani kazni, obrnejo na institucije, kot je Cene Štupar, ki izobraževanje izvaja. Drugače pa ni nobenih uradnih informacij.

13. Iz letnih poročil je razvidno, da se moški obsojenci pogosteje izobražujejo v zavodih, od ženskih obsojenk pa se v zadnjih 10 letih ni nobena izobraževala v zavodu, ampak samo izven zavoda. Zakaj?

V Zavodu za prestajanje zaporne kazni Ig nimajo izobraževanja v okviru zavoda. Imajo le kakšne tečaje, ampak formalno izobraževanje ni tako organizirano kot v zavodu Dob. Ženske obsojenke torej nimajo druge možnosti, če se želijo vključiti v formalno izobraževanje. V izobraževanje se lahko vpišejo samo v zunanje institucije izven zavoda, kar je samoplačniško. V zavodu Dob smo glede izobraževanja zelo specifični, saj imamo tako populacijo, da vsem ne moremo zagotoviti dela, zato to poskušamo nadoknaditi z izobraževanjem.

14. Ali so šole in fakultete pripravljene izobraževati obsojenca? Ali je takšen način izobraževanja primer dobre prakse ali se šele uveljavlja?

Že kar nekaj časa tudi nekateri obsojenci v zavodu Dob hodijo na fakultete. Zaenkrat ni nobenih predsodkov in težav, zato obsojenci niso stigmatizirani glede tega.

15. Kdo financira izobraževanje obsojencev? Ali finančna kriza vpliva tudi na izobraževanje obsojencev (premalo sredstev)?

Izobraževanje v zavodu Dob financiramo večinoma mi. Drugače pa imamo neke določene pogoje. Izobraževanje stane več kot 1000 EUR na letnik. Okrog 250 EUR si obsojenec plača sam (npr. 3-letno izobraževanje), vse ostalo krije zavod. Osnovno šolo financira država, višje strokovne šole in fakultete pa so samoplačniške. Večina tečajev, ki jih izvajamo, pa se financira iz evropskih socialnih skladov (EU). NPK (nacionalna poklicna kvalifikacija) je prav tako financirana s strani zavoda. Te krajše oblike izobraževanja hočemo vpeljati za tiste, ki imajo krajšo kazen, pa tudi za tiste, ki jih je težje motivirati za npr. 3-letno šolo. Za te obsojence je NPK bolj primeren.

Finančna kriza vsekakor vpliva na izobraževanje obsojencev. Proračun za izobraževanje se nam je zelo zmanjšal, tako da smo morali izobraževanje maksimalno omejiti. Težko je, saj ni namenskega denarja za izobraževanje. Če bi recimo ministrstvo za šolstvo ali ministrstvo za pravosodje namenila za izobraževanje nekaj denarja, potem bi bilo vse skupaj lažje. Tako pa mi sami kot zavod namenimo ta sredstva za izobraževanje.

16. Kakšne so možnosti in kakšno je dejansko stanje glede zaposlitve obsojencev po prestani kazni?

Ko obsojenci pri nas zaključijo šolanje, prav tako dobijo spričevalo kakor na kakšni drugi instituciji, kar je tudi zakonsko predpisano. Nikjer ni razvidno, da je obsojenec končal izobraževanje pri nas oz. v zaporu. Neke omejitve seveda so, še posebej za delovna mesta, za katera je potrebno prinesiti potrdila o nekaznovanosti. Ampak glede na to, da mi v zavodu Dob večinoma izvajamo gostinsko šolo, je tudi ponudba delovnih mest precej velika. Sicer pa v veliki meri centri za socialno delo ter zavodi pomagajo obsojencu pri integraciji, iskanju zaposlitve, ponovni vključitvi v okolje. Prav tako so možnosti zaposlitve odvisne od posameznika – kako se znajde, v kakšnem okolju živi, kakšna je njegova socialna mreža ... Vse te stvari vplivajo na možnosti zaposlitve, tako kot pri ostalih državljanih.

17. Kot problem sem izpostavila prevelik osip pri izobraževanju, saj pri relativno nizkem vpisu v izobraževalne programe veliko obsojencev šolanja ne zaključí. Zakaj? Kako bi Vi rešili ta problem?

Veliko obsojencev šolanja ne zaključí zaradi premestitev, predčasnih odpustov. Če obsojenca premestijo v drug zavod za prestajanje zaporne kazni, ni kontinuitete, torej obsojenec ne more nadaljevati izobraževanja. Nekaj jih je tudi takih, ki se vpišejo v izobraževanje, pa ne grejo potem nikoli v šolo. Vedeti moramo, da gre za zelo specifično populacijo, ki je zelo heterogena. Imamo tudi veliko obsojencev z osebnostnimi in duševnimi motnjami, zato je vse skupaj težko gledati kot neko celoto. Tisti, ki imajo že od prej končano poklicno oz. srednješolsko izobrazbo, so veliko bolj motivirani za izobraževanje. Najtežje je motivirati tiste, ki imajo končano samo OŠ. To so obsojenci, ki 15-20 let niso bili v šoli, tako da je zanje zelo težko, da spet padejo v "šolski ritem". Glavni problem so torej odpusti in premestitve. Če bi imeli v Sloveniji nek sistem, kjer bi bila povezava med zavodi in možnost izobraževanja znotraj zavodov v vseh zavodih, potem ne bi prišlo do tega problema. Ta problem bi se torej rešil z nekim vzpostavljenim sistemom in bi potem tudi več obsojencev šolanje zaključilo. Je pa tudi velik procent obsojencev, ki se v izobraževanje vključijo in ga potem nikoli ne končajo in jih ni mogoče motivirati.

18. Kje vidite vi kot strokovnjaki, ki se ukvarjate z izobraževanjem obsojencev, pomanjkljivosti pri izobraževanju oz. bistven problem? In kakšne bi bile rešitve tega problema?

Bistven se mi zdi sistemski problem. V Sloveniji bi se morali zgledovati po severnih državah, kjer imajo vzpostavljen sistem, v katerem izobraževanje spada pod ministrstvo za šolstvo ali pa je obsojenec vključen v izobraževanje odraslih. Torej bi morali predvideti nek namenski denar in bi bil vzpostavljen tak sistem, ki bi veljal za vse zavode za prestajanje zaporne kazni v Sloveniji. Velik problem predstavlja tudi recesija. Imamo težave infrastrukturne narave – smo zelo omejeni s prostorom. Tudi to bi bilo potrebno urediti, ampak vse to je že povezano s financami. Glavni problem je torej v sistemu, ki bi ga bilo potrebno spremeniti, tako da financiranje izobraževanja obsojencev ne bi bilo prepuščeno samo zavodom.

19. Kot problem bi izpostavila tudi stigmatizacijo obsojencev po prestani kazni, saj so težje zaposljivi. Kako rešiti ta problem (socialne ustanove – država)? Ali izobraževanje in socializacija pripomoreta k lažji zaposljivosti po prestani kazni?

S postpenalo, integracijo in iskanjem zaposlitve se ukvarjajo centri za socialno delo in zavodi (npr. zavod Papilot). Glede na trenutno situacijo na trgu delovne sile, ko še navadni državljani težko najdejo zaposlitev, je tudi obsojencem težko. Obsojenci so stigmatizirani pri iskanju tistih delovnih mestih, za katera morajo pokazati potrdila o nekaznovanosti. Mi obsojence pred odpustom vzpodbujamo, da si najdejo delovno mesto oz. zaposlitev, po odpustu pa nimamo več kontakta z njimi, ker v Sloveniji nimamo takšnega sistema.

Lahko pa trdimo, da izobraževanje in socializacija vsekakor pripomoreta k zaposljivosti obsojenca po prestani kazni, saj izobraževanje povečuje zaposlitvene možnosti. V zavodu Dob imamo poleg formalnega izobraževanja tudi izobraževanje za poklic gastronom hotelir (gostinska šola), kuhar-natakar, kar so precej zaposljivi poklici. Imamo tudi NPK (čistilci, dietni kuharji). To izobraževanje je krajše, obsojenci pa prav tako pridobijo certifikat in lahko po prestani kazni opravljajo to delo. Izobraževanje je torej naravnano tako, da izboljša zaposlitvene možnosti, je pa vse skupaj v veliki meri odvisno tudi od posameznika.

20. V zadnjem času opažamo, da ima vedno več zaprtih oseb visoko stopnjo izobrazbe in so obsojeni zaradi gospodarskega kriminala. Kako je z izobraževanjem le-teh?

To je čisto odvisno od vsakega posameznika. Nekateri se vključijo v izobraževanje, ampak tisti, ki imajo univerzitetno ali višjo stopnjo izobrazbe, se običajno ne vključujejo v izobraževanje. Se pa najde kakšen posameznik, ki ga zanima npr. kuhanje. Primarni cilj, tudi po zakonu, je ta, da obsojencu omogočimo osnovno šolanje. V skladu z zmožnostmi zavoda moramo stremeti k temu, da so obsojenci pismeni (pisanje in branje), kar je zapisano tudi v priporočilih, imajo končano OŠ ter da si pridobijo poklic. Za doseganje višje izobrazbe jih sicer vzpodbujamo, ni pa to primarnega pomena. Primarna cilja sta torej OŠ in srednja šola za tiste, ki še nimajo poklica.

Priloga B: Vprašanja za obsojenca, ki je aktivno vključen v izobraževanje

Pozdravljeni! Sem Nina Vitez, študentka SOC-KM na FDV. Pišem diplomsko nalogo na temo *Ženske in moški v zaporih: izobraževanje in usposabljanje* in bi Vas prosila za sodelovanje. Intervju je anonimen, saj je namenjen izključno raziskavi izobraževanja moških in žensk v zaporih.

1. Kakšna je bila Vaša izobrazba ob prihodu v zapor?

Nedokončana trgovska šola.

2. Katero obliko (OŠ, srednjo šolo, fakulteto ...) izobraževanja sedaj opravljate?

Sedaj opravljam gostinsko tehnično šolo.

3. Kaj Vas je motiviralo in Vas motivira pri izobraževanju?

V redu je, da svoj prosti čas v zaporu izkoristimo, da delamo čim več na sebi in izobraževanje je del tega.

4. Se Vam zdi, da izobraževanje samo zapolni prosti čas ali resnično pomaga pri boljši samopodobi, socializaciji ...?

Jaz sem mnenja, da pomaga pri vsem tem, če seveda resno pristopimo k stvari.

5. Se izobražujete v zaporu ali izven zapora?

Glede na to, da imam večjo zaporno kazen, trenutno v zaporu.

6. Kdo Vam financira izobraževanje?

Starši.

7. Ali menite, da bo izobraževanje pripomoglo k lažji zaposlitvi?

V Sloveniji ne, bo pa seveda v tujini, pa tudi če ne bom opravljal tega poklica, sem naredil nekaj dobrega zase.

8. Kaj pričakujete od izobraževanja?

V bistvu so moja pričakovanja izpolnjena, dobil bom dodatno izobrazbo, naredil nekaj dobrega zase, lahko pa bi bilo več tečajev tujih jezikov.

9. Vaši predlogi za izboljšanje izobraževanja?

Za zdaj sem zadovoljen s potekom izobraževanja.

10. Ali se nameravate izobraževati tudi po prestani kazni?

Da.

Zahvaljujem se Vam za sodelovanje in Vam želim uspešno izobraževanje.

Priloga C: Vprašanja za obsojenca, ki je aktivno vključen v izobraževanje

Pozdravljeni. Sem Nina Vitez, študentka SOC-KM na FDV. Pišem diplomsko nalogo na temo *Ženske in moški v zaporih: izobraževanje in usposabljanje* in bi Vas prosila za sodelovanje. Intervju je anonimen, saj je namenjen izključno raziskavi izobraževanja moških in žensk v zaporih.

1. Kakšna je bila Vaša izobrazba ob prihodu v zapor?

Osnovna šola.

2. Katero obliko (OŠ, srednjo šolo, fakulteto ...) izobraževanja sedaj opravljate?

Srednjo poklicno – energetik.

3. Kaj Vas je motiviralo in Vas motivira pri izobraževanju?

Želja po dokončanju izobrazbe, izkoristiti prosti čas.

4. Se Vam zdi, da izobraževanje samo zapolni prosti čas ali resnično pomaga pri boljši samopodobi, socializaciji ...?

Boljša samopodoba, socializacija.

5. Se izobražujete v zaporu ali izven zapora?

Zavod je omogočil, da se izobražujem izven zapora.

6. Kdo Vam financira izobraževanje?

Sam osebno. Sem samoplačnik.

7. Ali menite, da bo izobraževanje pripomoglo k lažji zaposlitvi?

Vsekakor, vsaj v moji usmeritvi.

8. Kaj pričakujete od izobraževanja?

Nadaljnje izobraževanje, ko zaključim to.

9. Vaši predlogi za izboljšanje izobraževanja.

Jih nimam.

10. Ali se nameravate izobraževati tudi po prestani kazni?

Vsekakor. Trenutni cilj je višja izobrazba.

Zahvaljujem se Vam za sodelovanje in Vam želim uspešno izobraževanje.